

19. Yüzyıl Şairi İlmî'nin Bülbüliyye Mesnevisi*

AHMET ALKAN**

Masnavi Titled “Bülbüliyye” by 19th Century Poet
İlmî

Ö Z E T

Klasik Türk şiirinde uzun anlatılar denilince akla mesneviler gelmektedir. Uzun anlatıları konu etmesinden dolayı genellikle aruzun kısa kalıplarıyla yazılan bu nazım şekliyle din, siyaset, ahlak, tasavvuf, aşk vb. konulu birçok hikâye kaleme alınmıştır. Adı geçen bu konular içinde aşkı konu edinenlerin önemli bir yeri vardır. Klasik Türk şiirinde sıklıkla işlenen aşk mesnevilerinden biri de gül ve bülbülün hikâyesinin konu edildiği gül ü bülbüllerdir. Bülbülün güle olan aşkının anlatıldığı bu hikâyeyi birçok şair gül ü bülbül, bülbülnâme, bülbüliyye gibi adlarla işlemiş ve bu konu üzerine mesneviler kaleme almıştır. Gül ü bülbül kaleme alan şairlerden biri de İlmî'dir. 19. yüzyıl şairlerinden olan İlmî Maraşlıdır. Doğum tarihi hakkında elde bilgi bulunmayan şairin asıl adı Ali İlmî olup Çelebi-zâde lakabıyla bilinmektedir. Şair, aslen 15. yy'da Elbistan'a yerleşen Hz. Hüseyin ve Zeynelâbidîn neslinden olan Nurullah Çelebi soyundan gelmektedir. Bu çalışmada İlmî'nin kaleme aldığı Bülbüliyye adlı mesnevi konu edilmiştir. Çalışmada klasik Türk edebiyatındaki gül ü bülbül mesnevileri hakkında genel bilgiler sunulmuş, Bülbüliyye'nin diğer gül ü bülbüller arasındaki yeri gösterilmeye çalışılmış, eser'in Maraşlı Çelebizâde Ali İlmî'ye aidiyeti tartışılmış, sonrasında mesnevi, şekil ve muhteva açısından ele alınarak transkripsiyonlu metni verilmiştir.

A B S T R A C T

Talking about long narratives in Classical Turkish poetry, the first thing that comes to mind are the 'masnavis'. Poems written using this poetry form structured with short patterns of aruz prosody mostly because they involve long narratives, have covered numerous stories about religion, politics, ethics, Sufism, love etc. Masnavis written above love from among all other topics mentioned above, have a special place in classical Turkish poetry. One of the love masnavis which are very common in classical Turkish poetry are the “gül-ü-bülbül masnavis”. Many different poets have covered this well-known love story between the rose and the mockingbird in their poems under titles like gül-ü-bülbül, bülbülnâme or bülbüliyye and have written many different masnavis about it. One of the poets who wrote gül-ü-bülbül masnavis was İlmî. As a 19th century poet, İlmî is originally from Maraş in Turkey. While the Poet's exact date of birth is unknown, his full name was Ali İlmî and was known with the nickname “Çelebi-zâde”. The poet was actually a descendent of Nurullah Çelebi who was known to be a descendent of Prophet Hussein who had moved to Elbistan in 15th century and of Zeynelâbidîn. This study covers the masnawi titled Bülbüliyye written by İlmî. The study presents general information on gül-ü-bülbül masnavis, emphasizes the place of Bülbüliyye among other gül-ü-bülbül masnavis, discusses the possibility of the piece to have been written by Çelebizâde Ali İlmî from Maraş, and analyzes the piece in terms of masnawi style, structure and content and presents a transcribed version of the piece.

* Makalenin Geliş Tarihi: 16.08.2021/ Kabul Tarihi: 20.10.2021.

** Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, (ahmetalkan-1989@hotmail.com), Orcid Id: 0000-0002-5826-6632.

ANAHTAR KELİMELEER

İlmî, bülbüliyye, gül ü bülbül, mesnevi.

KEYWORDS

*İlmî, bülbüliyye, gül ü bülbül, masnavi.***Giriş:**

Klasik Türk şiiri, tabiatta yer alan unsurları bünyesinde barındıran, şairin hayal gücüne ve sanat kudretine göre onlara şekil veren bir yapıya sahiptir. Bu unsurlar, şairin muhayyilesinde üstlendikleri görevlere göre şiirde kendine yer bulur ve geleneğin bir parçası olur. Bu unsurlar arasında kuşlar ve çiçekler önemli bir yere sahiptir. Ceylan'ın klasik Türk şiirinde kuşları konu alan çalışmasında elliye yakın kuş türünün adı geçmektedir (Ceylan: 2007). Yine birçok çiçek de gerek şifalı ve faydalı yönleriyle gerekse rengi, şekli, kokusu gibi özellikleriyle klasik Türk şiirinde kendine yer bulmuştur (Kaya, 2015).

Gül, klasik Türk şiirinde diğer çiçeklere göre daha ön planda yer almaktadır. Hz. Muhammed'in sembolü olması, rengi ve şekli itibarıyla sevgilinin dudağına ve yanağına benzetilmesi bunda etkilidir. Tasavvufi açıdan da önemli bir yere sahiptir. Tasavvufta gülün henüz açılmamış hali olan gonca vahdeti, gül kesreti simgeler. Gülün bulunduğu gülşen ise pasından temizlenerek ilahi güzelliğin yansımasına hazır hale gelen kalbin sembolüdür (Kurnaz, 1996: 221).

Arapçada "andelîb", Farsçada "hezâr" olarak isimlendirilen bülbül (Şentürk, 2017: 320), klasik Türk şiirinde adı en çok geçen kuşlardandır. Çiçeklere, özellikle de güllere düşkün olan bu kuşlar baharda çiftleşirler. Yuvalarını da yılanların ulaşamayacağı, sık dallı ve yapraklı ağaç dallarına çoğunlukla da gül ağaçlarının içine yaparlar (Eren Kaya, 2017: 60). Dişisi yumurtadan kalkıncaya kadar yalnız kalan erkek günbatımında başlayıp sabahın erken saatlerine kadar öter (Ceylan, 2007: 62). Yine sinekkapangillerden olması nedeniyle gül yaprağı üzerindeki küçük böcek ve bitki lavralarını tüketir (Şentürk, 2017: 321). Doğal hayattaki bu hadiseler klasik Türk şairlerinin yöneldiği bir nokta olmuş ve bu durum şiirin dünyasına bülbülün gülün aşkıdan ağlayıp, feryad etmesi şeklinde yansımıştır. Doğu edebiyatlarında bülbüllerin güllerin açtığı dönemde daha canlı ötmesinden hareketle aralarında muhayyel bir aşkın var olduğu kabul edilmiş, bülbül âşığa gül de maşuka benzetilmiştir (Kurnaz, 1992, 485). Çeşitli doğa kanunları sebebiyle tabiatta bir arada

görünme olasılığı yüksek olan bu iki varlığın ilişkisi gerek gazelerde veya başka nazım şekillerinde gerekse gül ve bülbül redifli şiirlerde dile getirilmiştir.

Gül ve bülbül ilişkisinin konu edildiği nazım şekillerinden biri de mesnevidir. Mesnevi, klasik Türk şiirinde uzun anlatıları işleyen nazım biçimidir. Mesneviler konularına göre ahlaki mesneviler, aşk mesnevileri, tarihî, dinî nitelikli mesneviler gibi gruplara ayrılabilirler. Mesnevilerde geniş yer tutan konuların başında aşk gelir. Bülbülün güle olan aşkının anlatıldığı gül ü bülbüller de aşk mesnevilerindedir.

Bülbül ve gül ilişkisinin konu edildiği anlatıların kaynağının Hindistan olabileceği düşünülmektedir. III. yy'da Beydaba'nın kaleme aldığı *Kelile ve Dimne*'de kahramanların hayvanlardan oluşması bu görüşün nedenidir (Bakırcı, 2013: 6).

Gül ü bülbül, İran edebiyatında Gül ü Mül, Gül ü Sanevber, Gül ü Nevruz, Gül ü Hürmüz gibi adlarla anılmıştır (Özkan, 1996: 222). Ferîdüddîn Attâr'ın *Bülbülnâme* ve *Mantıku't-Tayr* adlı eserleri gül ü bülbül mesnevilerinin ilk örnekleri olarak kabul edilir (Bakırcı, 2013: 6). Attâr'ın *Bülbülnâme*'sinde gülün aşkıyla yanan bülbülün ötüşünün diğer kuşları rahatsız etmesi ve kuşların bülbülü Hz. Süleyman'a şikâyet etmesi konu edilir. Bülbülü huzuruna çağırıp dinleyen Hz. Süleyman, ona hak verip diğer kuşlara bülbüle dokunmamalarını emreder (Kurnaz, 1992: 486). Klasik Türk şiirinde işlenen gül ü bülbüllerin konusu genel olarak böyle olmakla birlikte konuyu farklı işleyen mesneviler de bulunmaktadır.

Gül ü Bülbül İran edebiyatından Arap edebiyatına, oradan da İspanya ve Sicilya aracılığıyla Batı'ya geçmiştir (Özkan, 1996: 222). Fransız edebiyatındaki Guillaume de Lorris ve Jean de Meun'un *Le Roman De La Rose'u* (*Gülün Romantı*) ve Oscar Wilde'nin *The Nightingale And The Rose* (*Gül ve Bülbül*) adlı eseri gül ve bülbül hikâyesinin batıdaki örnekleridir (Tanç, 2009: 968-969; Bakırcı, 2013: 7).

Klasik Türk edebiyatında bülbülnâme, gül ü bülbül, bülbüliyye adlı eserlerde gül ve bülbül hikâyesi işlenmiştir. Gül ve bülbül hikâyesinin işlendiği ilk eser Mevlana'ya [ö.1273] ait olduğu düşünülen *Bülbülnâme*'dir (Zavotçu, 2002: 897-902). Gül ü bülbüller içinde en çok

beğenileni ise Kara Fazlî'nin [ö. 1563] *Gül ü Bülbül*'üdür (Özkan, 1996: 222). 1553'te *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* vezniyle kaleme alınan eser, Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzâde Mustafa'ya ithaf edilmiştir. Alegorik bir mesnevi olan eserde Gül ruhu, Bülbül gönlü, Gülşen teni, Nergis sağduyuyu, Meltem nefsi, Servi doğruluğu, Irmak saflığı, Jale şevki temsil etmektedir (Özkan, 1996: 222-223). 16. yüzyılda Vâhidî [16. Yy], Bahâyî [ö.1572], Bekâyî [ö.1594], Rıfâî [ö. 16.yy]; 17.yüzyılda Ömer Fuâdî [ö. 1636]; 18. yüzyılda Birrî [ö.1715], Şeyhü'l-İslâm Mehmed Efendi [1752], Münîrî [ö.18. yy]; 19. yüzyılda ise çalışmamıza konu olan eserin sahibi İlmî [ö.19. yy] gül ü bülbül kaleme alan şairlerdir (Ceylan, 2007: 63). Mustafa Özkan, Muîdî [ö. 1585] ve Parsâ Sâbir Mehmed'in [ö. 1679] de gül ü bülbül kaleme aldığını ifade etmektedir (Özkan, 1996: 223). Yine Hayâtî'nin [ö. 1814] nin Bülbüliyye; Âgah Osman Paşa [ö. 19. yy] ve Yenişehirli Avnî'nin [19. yy] de gül ü bülbül kaleme aldıkları bilinmektedir (Eren Kaya, 2017: 61).

Gül ü bülbül, hikâyesi Doğu Türkçesi sahasında da işlenen bir konu olmuştur. Niyâzî (Acem Molla 16. Yy), Gâzi Giray Han [ö. 1607], Molla Gurbetî, Salâhî [ö. 17. Yy], Molla Elem Şehryârî [ö.18. yy], Abdurrahim Otuz İmenî [ö.1836] bu sahada gül ü bülbül kaleme alan şairlerdir (Bakırcı, 2013: 23-29).

Çalışmamıza konu olan İlmî'nin *Bülbüliyye* adlı mesnevisinin içerik açısından benzerleri arasındaki yerini tespit edebilmek adına hakkında bilgi sahibi olduğumuz bazı gül ü bülbüllerin konularına temas etmek yerinde olacaktır.

Gül ü bülbülün Türk edebiyatındaki ilk örneği olarak Mevlânâ'ya atfedilen *Bülbülnâme* kabul edilmektedir. Eser, 55 beyitlik küçük bir hacme sahip olup doğrudan gül ü bülbül üzerine kaleme alınmamıştır. Eserde ana karakter bir bahçıvandır ve gül ile bülbülün hikâyesi metinde ana olayın bir parçası olarak yer almaktadır. Bir padişahın Ferruh adlı bir bahçıvanı vardır. Bahçıvan, bahçede açması gereken gülün bir türlü açılmadığını görür. Nihayet gül açılır ancak onun kokusunu alan bülbül gülün yapraklarını dağıtır. Gülü dermeye giden bahçıvan onu yerinde bulamayınca durumu padişaha bildirir. Padişah bahçıvana: "Ona da o ulaşır, iyiliğe iyilik, kötülüğe kötülük ulaşır." diye cevap verir." (Zavotçu, 2002: 1731). Neden sonuçlu bir yapıda ilerleyen hikâyenin devamında

gülün intikamını almak isteyen padişahın oğlu bülbülü öldürür. Sonuçta padişahın söylediği söz yerini bulur. Hikâye bahçıvanın başından geçen diğer olaylarla devam eder.

15. yy'da kaleme alınan ve yazarı belli olmayan gül ü bülbül konusunun işlendiği mensur bir eser bulunmaktadır. Eser, *Ebû Alî Sînâ ve Hâtem-i Tâî Hikâyesi* ile birlikte basılmış olup konusu Attar'ın *Bülbülnâme'sine* dayanmaktadır (Demirel, 2015: 13).

Gül ü bülbül kaleme alan şairlerden biri de Rifâî'dir. Mesnevi nazım şekli ile kaleme alınan eser 327 beyitten oluşmaktadır (Ayan, 1981). Mesnevideki olaylar Hicaz'a giderken gül bahçesine giren Bülbül'ün Gül'ü görüp âşık olmasıyla başlar. Gül'ün aşkından ağlayıp inleyen Bülbül'e Sabâ rüzgârı aracı olur. Gül ve Bülbül arasında karşılıklı gazeller söylenir. Bazı olaylar neticesinde Bülbül gül bahçesini terk eder, ağlamaktan gözleri kör olur ancak sabâ rüzgârının Gül'den haber getirmesiyle Bülbül'ün gözleri yeniden açılır. (Öztekin, 2002: 16-17).

Gül ü bülbüllerin 16. yy'daki ilk örneği Vahidî'ye aittir. 15 varaklık bir risale olan ve Yavuz Sultan Selim'e sunulan manzum-mensur karışık eser Farsçadır. Yazılış tarihi eserde h.927/m.1520 tarihi olarak verilmiştir (Zavotçu, 2002: 1733). Eser Attar'ın *Bülbülnâme'sinden* izler taşımaktadır. Bir sabah dervişin biri gül bahçesine gider ve oturur. Bu sırada bahçeye bir Bülbül gelir ve Gül'e aşkını ilan eder. Gül, güzelliğiyle kibirlenip kendini Bülbül'e layık görmez. Sonra her ikisi de intisaplarının Hz. Peygamber'e ait olduğunu söyler. Bu sırada diğer kuşlar, bahçede gezen Bülbül'ü kıskanıp onu Hz. Süleyman'a şikâyet eder. Doğan vasıtasıyla Bülbül divana çağırılır. Kurulan mahkemede Hz. Süleyman'ın takdirini kazanan Bülbül'ün masumiyeti ispatlanır. Sonunda Gül'e kavuşan Bülbül, yaklaştığı Gül'ün dikeninin bir anda kendine saplanmasıyla ruhunu teslim eder (Kılıç, 2021: 24-25). Eserin Türkçeye tercümesi *Gülzâr-ı Aşk* adıyla Ahmet Remzi Akyürek tarafından yapılmıştır (Altunmeral: 2020; Kılıç: 2021).

Gül ü bülbüllerin en önemlilerinden biri 16. yy. şairlerinden Fazlî tarafından yazılmıştır. Eser 2455 beyitlik geniş bir hacme sahiptir. Hikâye, gül ve bülbül ilişkisini detaylı bir kurgu ve sembolik bir anlatımla içermekte ve klasik gül ü bülbül hikâyesinden farklı bir çizgide durmaktadır. Mevsimler üzerinden sembolik bir şekilde gül ve bülbülün

hikâyesinin anlatıldığı mesnevinin konusu şöyledir: Ülkenin birinde adaletiyle bilinen Bahar Şah adlı bir hükümdar vardır. Bu bahar Şah'ın Gül Şah adlı güzelliği dillere destan bir şehzadesi olur. Bahar Şah, şehzadesine iyi bir eğitim aldırılmış ve onu Gül şehrine vali yapmıştır. Gül Şah, Gül şehrinin tahtına çıkınca Rüzgâr'ı dünyada kendisi kadar güzel biri olup olmadığını öğrenmek için aramaya yollar. Rüzgâr her yerde gülden daha güzelini arar ancak bulamaz. Bu sırada âvâre bir halde gezen Bülbül'e rastlar. Ona Gül'ü anlatınca, Bülbül güzelliğini dinlediği Gül'e âşık olur ve yolda tanıştığı Irmak ile birlikte inleye inleye Gül şehrine varır. Bülbül'ün kendisi için ağlayıp inlemelerine ilk başta kulak asmayan Gül, böyle davranmaktan vazgeçip Rüzgâr'la ona bir mektup gönderir. Mektubun verdiği sevinçle havalara uçan Bülbül'ün hevesi yarıda kalır. Çünkü durumdan haberdar olan Diken tarafından saldırıya uğrar ve Gül şehrinde kovulur. Bunu öğrenen Gül, Diken'i azarlar. Bunun üzerine Diken, Bahar Şah'a Bülbül'ü şikâyet eder, Bahar Şah, iki avcıyı göndererek Bülbül'ü yakalattır ve hapsedirir. Sonrasında Doğu'dan Temmuz Şah adlı biri çıkar ve Gül şehri ele geçirir. Temmuz Şah, her tarafı kavurup gittikten sonra Hazan Şah ve Kış sultanı sırasıyla Gül şehrine yerleşir. Nihayet Nevruz Şah'ın yardımıyla Bahar Şah, tekrar Gül şehri ele geçirir ve Gül, yeniden tahtına oturur. Bu sırada hapsolan Bülbül serbest bırakılır ve Gül'e kavuşur (Öztekin, 2002: 49-63).

16. yy'da gül ü bülbül hikâyesi kaleme alan şairlerden biri de İznikli Bekâyî'dir. Eser, 972 beyitten oluşmaktadır. Eserde hem Attar'ın *Bülbülnâme*'sinin hem de Fazlî'nin *Gül ü Bülbül*'ünün izleri görülmektedir. Bir derviş olan Bülbül, Rüzgâr'dan Gül'ün güzelliğini duyar ve Gül'e âşık olur. Bu aşktan hasta düşer. Dostları onu çeşitli hekimlere götürür ama vuslattan başka ilaç yoktur. Bülbül, Gül'ün bulunduğu bahçeye gidip aşk şiirleri söylemeye başlar. Ancak çevresindekiler bunu kıskanıp Bülbül'e Gül'ü kötüler. Yeniden aşk derdine düşen Bülbül, Halvetî şeyhi Baykuş'un öğütleriyle tekrar Gül'e kavuşmak için gül bahçesine gider ancak Bahar Şah, Gül'ü Hindistan'a götürmüştü, kış gelmiştir. Bahar yeniden gelince Bülbül ötmeye başlar ve Gül bunu duyup Rüzgâr'a onu getirmesini söyler. Bülbül'ün yeniden Gül ile yakınlaşmasını kıskanan gül bahçesi sakinleri iftirada bulunarak Bülbül'ü Gül'e şikâyet ederler. Yeniden Gül'den ayrılan Bülbül, bağırarak feryâd etmeye başlar. Bunun üzerine rahatsız olan kuşlar Hz. Süleyman'a şikâyette bulunurlar.

Mahkeme kurulur, kuşlar ve Bülbül dinlenir. Hz. Süleyman, Bülbül'ün gerçek aşkın arayışında olduğunu anlayarak kuşlardan ona dokunmamalarını ister. Yolculuğuna devam eden Bülbül, bir avcı tarafından hapsedilir, bir süre sonra serbest bırakılır. Bülbül, bahçesine döndüğünde yazın geldiğini ve bütün çiçeklerin baştan çıktığını görür. Bu hale üzülüp beddua eder. Bahçeye sonbahar gelir, çiçekler ölür. Hikâye, bir karıncanın rivayetleri ile belirsiz bir şekilde biter (Öztekin, 2000, 3-4).

Bu dönem şairlerinden Münîrî'nin *Gülşen-i Ebrâr ve Maden-i Esrâr* adlı mesnevisi de gül ü bülbül konusunu işlemektedir. Eser, Attar'ın *Bülbülnâme*'sinden mülhemdir. *Bülbülnâme* ile sadece konu olarak değil tertip tarzı ve vezni ile de benzerdir. Eser, 5204 beyitlik geniş bir hacme sahiptir (Zavotçu, 2002: 1735).

17. yy'da gül ü bülbül kaleme alan tek sanatçı şu anki bilgilerimizle Ömer Fuâdî'dir. Ömer Fuadî'nin *Bülbüliyye* adlı eseri, Ferîdüddîn Attar'ın *Bülbülnâme*'sinden esinlenilerek kaleme alınmıştır. Eserin yazılış tarihi h.1033 olup 1190 beyitten mürekkeptir. Mesnevide Karga'nın başını çektiği kuşlar topluluğu bir araya gelir ve kıskandıkları Bülbül'ün yargılanması gerektiğine karar verirler. Aslında Bülbül'ün de kendileri gibi kötü sesle ötüp ortalığı velveleye vermesini istemektedirler. Bülbül'ü, Hz. Süleyman'a şikâyet ederler. Divan toplanır, Bülbül, Hüdhüd tarafından divana çağrılır. Kuşlar divanda Bülbül'e hakaret etmeye ve iftira atmaya başlar. Hz. Süleyman'ın vekil tayin ettiği Kûf yardımıyla Bülbül'ün masumiyeti anlaşılır (Yazar, 1999: 38-46).

18. yüzyılda gül ü bülbül kaleme alan iki isim bulunmaktadır. Bunlar, kimliği sonraki bölümlerde tarafımızca tartışılacak olan Hayâtî mahlaslı bir şair ve Manisalı Birrî'dir. Manisalı Birrî'nin *Bülbül-nâme*'si manzum-mensur karışık kaleme alınmış bir eserdir. Eserin konusunda Attar'ın *Bülbülnâmesi*'ne sadık kalınmıştır. Eserde Karga'nın başını çektiği kuşlar topluluğu Bülbül'ün Gül'e olan aşkını ve onunla muhabbetini kıskanarak aralarında bir toplantı yapar. Toplantıda söz alan kuşlar, Bülbül'ün Hz. Süleyman'a şikâyet edilmesi gerektiğine karar verir. Nihayet Hz. Süleyman'a gidilir. Hz. Süleyman, hakemlik etmesi için Tûtî'yi görevlendirir. Kuşlar, Tûtî'yi Bülbül'ün suçlu olduğuna ikna ederler ancak Hz. Süleyman işin iç yüzünü bilir ve yeni bir hakem atayarak olayı

aydınlatmasını ister. Böylece Bülbül'ün suçsuzluğu ortaya çıkar (Emir, 1993: V).

19. yy'da kaleme alınan mesnevilerden biri çalışmamızın konusu olan İlmî'nin *Bülbüliyye*'sidir. İlmî, eserini yazma sebebini Hayâtî mahlaslı bir şairin kaleme aldığı mensur gül ü bülbülü nazma çekmek olarak açıklar. Dolayısıyla eser, Hayâtî'nin şu an elde olmayan gül ü bülbülünün nazmen kaleme alınmış biçimidir. Eser hakkında detaylı inceleme, ilerleyen bölümlerde yapılacaktır. 19. yüzyılda kaleme alınan diğer mesneviler doğu Türkçesi sahasında Abdurrahim Otuz İmenî'nin *Gül ü Bülbül*'ü ve Âgâh Osman Paşa'nın *Bülbülnâme* adlı eseridir. Yenişehirli Avnî'nin de böyle bir eserinden bahsedilse de bugün eser elde değildir (Zavotçu, 2002: 1740).

***Bülbüliyye*'nin Benzerleri Arasındaki Yeri ve Önemi**

Yukarıda da görüldüğü gibi farklı şairler tarafından gül ü bülbül, bülbül-nâme, bülbüliyye gibi adlarla gül ile bülbülün hikâyesini konu edinen eserler kaleme alınmıştır. Bu eserler arasında manzum ya da mensur olanları olduğu gibi manzum-mensur karışık kaleme alınanları da vardır. İlmî'nin *Bülbüliyye* mesnevisi konuyu manzum olarak ele alan bir eser olduğu için şekil açısından diğerleriyle önemli bir farklılık arz etmemektedir. Yine İlmî'nin mesnevisinde olduğu gibi gül ü bülbüllerin bazılarında da bülbülün ve gülün ya da şairin ağzından söylenmiş gazeller mevcuttur.

Klasik Türk edebiyatındaki bülbülnâmelerin konusu arada farklar bulunmakla birlikte genel bir şablona oturtulabilir. Giriş bölümünde ismi zikredilen birkaç eser hariç tutulursa en genel şema, bülbülün bir şekilde gülden haberdar olup ona âşık olması, bu aşkın ve muhabbetin diğer kuşlar tarafından kıskanılıp bir padişaha (Hz. Süleyman) şikâyet edilmesi ve kurulan mahkeme sonucu bülbülün masumiyetinin ispatlanması şeklindedir. Hikâyelerin bazılarının sonunda bülbül güle kavuşmakta bazılarında ise kavuşmamaktadır. Bunlar arasında sonu muğlak bırakılmış mesneviler de vardır.

Bu genel şablon İlmî'nin *Bülbüliyye*'si ile karşılaştırıldığında eser ile diğer bülbülnâmeler arasında içerik, şahıs kadrosu ve olay örgüsü

açısından farklılıklar olduğu görülmektedir. Öncelikle kuşların bülbüli şikâyet ettikleri padişah, Hz. Süleyman değil, Osmanlı padişahıdır. Aşağıdaki beyitlerde sultanın Osmanlı hanedanından olduğu açıkça ifade edilmiştir:

Revnaq-efzâ-yı selâtin-i 'azâm

Heft iklîmde meşhûr ü benâm (44)

Hüsrev ü şâh-ı 'adâlet-güster

Pâdişâhân-ı cihân[a] rehber (45)

Ol gül-i gülşen-i âl-i 'Osmân

Hüsn-i tedbîrle itdi fermân (46)

Yine diğer gül ü bülbüllerde gördüğümüz karganın başını çektiği, bülbüli kıskanıp Hz. Süleyman'a şikâyette bulunan kuşlara ve hakemlik görevini üstlenen tûtî ve baykuşa da *Bülbüliyye*'de rastlanmaz. *Bülbüliyye*'de yer alan kuşlar bülbülin lehine şahitlikte bulunur. Yine mesnevideki çiçeklerin de bülbüle yardımcı oldukları görülür.

Bülbüliyye'nin olay örgüsünde de diğerlerine göre farklılıklar bulunmaktadır. Attâr'dan beri kaleme alınan gül ü bülbüllerde olaylar, bülbülin gülü görüp ya da güzelliğini duyup ona âşık olmasıyla veya bülbüli kıskanmaları nedeniyle kuşların bir araya gelip Hz. Süleyman'a şikâyete gitmeleriyle başlar. İlmî'nin *Bülbüliyye*'sinde ise hikâye padişahın topladığı divanda bazı devlet meselelerinin görüşülmesiyle başlar. Olayları başlatan eylem divanda duyulan bülbülin yürek yakan feryâdı olur.

Bülbüliyye'nin aynı konuyu işleyen mesnevilerden bir farkı da bülbülin mesnevide üstlendiği rol noktasındadır. Diğer mesnevilerde bülbüli şikâyet edilen şahıs konumundayken *Bülbüliyye*'de şikâyet edendir. Kendinden önce yazılan gül ü bülbüllerde bülbüli, kurulan mahkemede edilgen bir konuma sahiptir. *Bülbüliyye*'de ise gülden incinmişliğini ispatlamaya çalışan aktif bir karakter olarak karşımıza çıkar. Eserin adının *Bülbüliyye* olması da bülbülin mesnevide aktif bir karakter olarak ortaya çıkmasının bir sonucudur. Yine gül de bülbülin hakkındaki iddialarına cevap vererek son ana kadar kendini savunan bir karakter görünümünü arz etmektedir. Gül ve bülbülin mahkemede karşı

karşıya gelen iki karakter olarak ortaya çıkması mesnevinin kurgusunun ayırıcı noktalarındandır.

Tüm bu farklılıklardan yola çıkılarak söylenebilir ki İlmî'nin *Bülbüliyyesi* şekil olarak aynı konuyu işleyen mesnevilerden farklı bir noktada durmasa da içerik, karakterler ve olay örgüsü açısından başka bir çizgidedir. Eserin Hayâtî adlı bir şairin kaleme aldığı mensur bir mesnevinin nazma çekilmiş hali olması aynı konuyu işleyen mensur bir eserin de varlığını göstermektedir. Ancak Hayâtî'nin eseri hakkında başka bir bilgiye sahip olmadığımız için *Bülbüliyye*'nin bu mensur eserle arasında ne denli benzerlik ve farklılıkları olduğu hakkında bir şey söylememiz güçleşmektedir.

Eserin İlmî'ye Aidiyeti

Kaynaklarda *Bülbüliyye*'nin İlmî adlı bir şaire ait olduğu ifade edilmektedir (Ceylan, 2007: 63). Ancak eserin hangi İlmî'ye ait olduğu bilinmemektedir. Mahlası İlmî olan birçok şair bulunmaktadır. Bunlardan Şeyh İlmî Efendi 15. yy'da; İlmî Çelebi [ö.?), İlmî Dede [ö.1611-1612], İlmî (İlmî-i Nâzik) [ö.1600], İlmî (Remzi-zâde Mehmed Çelebi [ö.1597-98], Yahya İlmî Çelebi [ö.1568'den önce] 16. yy'da; Gınâyî-zâde Abdullah İlmî [Ö. 1645], Arab-zâde Şeyh İlmî Mehmed Efendi, İlmî (Kadı-zâde Mehmed Efendi) [ö.1636], İlmî (Molla Hüseyin Ferahşad) [ö.1621] 17. yy'da; İlmî (Üsküdârî Mehmed Efendi) [ö.1721], İlmî Çelebi [ö. 1776], İlmî Ahmed Çelebi [ö. 1739], Âlemî/İlmî [ö.?) 18. yy'da; İlmî Maraşlı Çelebizâde Ali Efendi [ö.1809'dan sonra], Abdurrezzâk İlmî Efendi [ö.1906] 19. yy'da yaşamıştır. Eserde mesnevinin yazılış tarihi ile ilgili aşağıdaki beyit yer almaktadır:

Haḫka ḫamd ola bu dem oldı tamām

Bülbüliyyem ola maḫbül-i enām

Ebced hesabıyla beytin verdiği tarih h.1222/1807'dir. Bu bilgiden hareketle *Bülbüliyye*'nin sahibi olan İlmî, 19. yüzyılın başında bu eseri kaleme almıştır. Yine mesnevinin giriş kısmında şair eserini kaleme alma nedenini açıklarken gençlik çağında kendine üstad olarak gördüğü ve mahlası Hayâtî olan bir şairin mensur bir bülbüliyye kaleme aldığını ifade etmektedir.

Çünkü hengām-ı civānīde meger
 Ol ki üstāz-ı ecell ü rehber (18)
 Maḥlaş-ı pāki Ḥayātīdür anuy
 ‘Ömri çok ola o gül-pīrehenüy (22)
 Dermiyān-ı gül ü bülbülde ne var
 Farz idiüp itdi beyān ü izhār(28)
 Līk mensūr çü dürr-i meknūn
 Yazılup olmuş-ıdı ‘işve-nümün (29)

O halde mesnevinin yazarı olan İlmî, bu eseri kaleme aldığında gençlik çağını geride bırakmış biri olmalıdır. Eserin yazıldığı 1807 yılında olgunluk çağında bulunan İlmî mahlaslı tek şair Maraşlı Çelebi-zâde Ali İlmî Efendi'dir. Ancak kaynaklarda Ali İlmî Efendi'ye ait böyle bir eserin varlığından bahsedilmemektedir. Ali İlmî Efendi, hemşerisi olan Tuhfe Şârihi Hayâtî Ahmed Efendi'nin Bağdat'tan Elbistan'a dönüşü için bir kaside kaleme almıştır (Özalp 2010: 69-77). Bu durum da Hayâtî Ahmed Efendi'nin eserde bahsedilen mensur gül ü bülbülü yazar şair olma ihtimalini akla getirmektedir. Ancak Hayâtî Ahmed Efendi'ye ait böyle bir eserle ilgili kaynaklarda bilgi yoktur.

Tüm bunlar dâhilinde *Bülbüliyye*'nin şairinin eserin kaleme alındığı 1807 yılında olgunluk çağında bulunan ve mahlası İlmî olan biri olduğunu söyleyebiliriz. Bizim kanaatimiz, eserin sahibinin Çelebizâde Ali İlmî olduğu yönündedir. Ali İlmî'ye ait böyle bir eser bilgisi verilmemesinin tezkirelerde eserden bahs edilmemesinden kaynaklandığını düşünmekteyiz. Aynı şekilde İlmî'nin nazma çektiğini ifade ettiği mensur *Bülbüliyye*'nin müellifinin de İlmî'nin kendisine "hoşgeldin" redifli bir kaside sunduğu hemşerisi Maraşlı Hayâtî Ahmed Efendi olduğu kanaatindeyiz. Bununla birlikte *Bülbüliyye*'nin hangi İlmî'ye ait olduğuna dair kesin bilgilerin, yeni bilgi ve bulguların ele geçmesiyle tespit edileceği ve açıklık kazanacağı da ifade etmemiz gereken bir gerçektir.

1. İlmî [ö. 1809'dan sonra]

1.1. Hayatı

19. yüzyıl şairlerinden olan İlmî Maraşlıdır. Doğum tarihi belli olmayan şairin asıl adı Ali İlmî olup Çelebi-zâde lakabıyla bilinir (TDEA: 1981: 371). Şair aslen 15. yy'da Elbistan'a yerleşen Hz. Hüseyin ve Zeynelâbidîn neslinden olan Nurullah Çelebi soyundandır. Ali Efendi, Nurullah Efendi'nin beşinci göbekten torunu olan İbrahim Çelebi'nin Maraş'a yerleşen çocuklarından Çelebizâdeler koluna mensuptur. Babası Fatıha tefsiri yazmış olan Çelebizade Ahmed adlı bir ilim adamıdır (Özalp, 2010: 81; Yavuz vd.: 39).

Şairin şiirlerini ve istinsah ettiği eserleri içeren bir eser Kahramanmaraşlı araştırmacı yazar Yaşar Alparslan'ın kütüphanesinde bulunmakta olup şair, bu eserde künyesini "Ali İlmî eş-Şehir bi-Çelebi Efendi-zâde el-Mar'aşî İbn-i Ahmed bin Ahmed bin Ali Efendi Elbistânî el-Müftî bi-Medinetü'l-Mar'aş el-Müderriş bi-Medreseti'l-Ashâb-ı Kehf-i Şerîf" olarak kaydetmiştir (Alıcı ve Alıcı: 2014: 17). Buradan hareketle şairin müftülük ve müderrişlik yaptığı anlaşılmaktadır. Alıcı, İlmî'nin Ashâb-ı Kehf medresesinde müderrişlik yaptığını ifade etmektedir (Alıcı; Alıcı, 2014: 18). Çiftçi ise Konya ve Kayseri medreselerinde öğrenim görüp icazetini Kayseri medresesinden aldığını, Maraş Medresesi'nde Arapça sarf ve lügat müderrişliği yaptığını belirtmektedir (Çiftçi, 2000: 19).

1.2. Eserleri

Müftülük ve çeşitli medreselerde müderrişlik yaptığı bilinen İlmî'nin kaleme aldığı edebiyat ve fıkıh konulu eserleri bulunmaktadır. Aynı zamanda yaptığı şerhten ve kaleme aldığı manzum sözlükten hareketle şairin Arapça ve Farsçaya da hakim olduğu anlaşılmaktadır. İlmî'ye ait eserler aşağıda verilmiştir:

1.2.1. Nazm-ı Bedî

Şairin h.1224 yılında *Tuhfe-i Vehbî*'den esinlenerek kaleme aldığı Farsça lugattır (Yavuz; Özen, 1972: 39). Çeşitli nazım şekillerinden oluşan eser 946 beyit olup 2266 kelimenin anlamını içermektedir (Gözitok, 2006: 146). Eser üzerine akademik çalışma yapılmıştır (Gözitok: 2006).

1.2.2. Tuhfe-i Vehbî Şerhi

Manzum sözlüklerin en önemlilerinden biri olarak kabul edilen Sünbülzâde Vehbî'ye ait *Tuhfe-i Vehbî* adlı eserin İlmî tarafından yapılmış şerhidir (Yavuz; Özen,1972: 39).

1.2.3. Manzum Ferâid

Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, no. 1036, vr. 113-114'de yer alan fıkıh konulu bir eserdir. Eserin İlmî'ye ait olduğu Alıcı tarafından ifade edilse de (Alıcı ve Alıcı, 2014: 19) Gözitok, eserin İlmî'ye aidiyetine şüpheyle yaklaşmaktadır (Gözitok, 2006: 132).

1.2.4. Muhtelif Şiirleri

Alıcı, İlmî'ye ait bazı şiirleri kaydetmektedir. Şairin Bağdat Kütüphanesi, Reşid Efendi, no.1306'da kayıtlı eserdeki 16 gazeli, iki kasidesi, Şukûfî'ye yapılmış tahmisi, bir tarih manzumesi, bir tarih beyti ve bir müfredi bunlardandır (Alıcı; Alıcı: 19). Yine Maraşlı şair Hayâtî Efendi'nin Bağdat'tan dönüşü sebebiyle kaleme aldığı "hoşgeldin" redifli kasidesi (Özalp, 2010: 69-77) ve *Osmanlı Müellifleri*'nde yer alan üç beyti de İlmî'ye ait şiirlerdendir (Yavuz vd.: 39). Aynı beyitler *Tuhfe-i Nâilî*'de de yer almaktadır (Kurnaz ve Tatçı, 2001: 497).

2.1. Bülbüliyye

2.1. Eserin Yazılış Tarihi ve Sebeb-i Telifi

Mesnevide, şair tarafından eserin yazılış tarihi aşağıdaki beyitle tarih düşülmüştür:

Haḫḫa ḥamd ola bu dem oldı tamām

Bülbüliyyem ola maḫbül-i enām (269)

Bu beytin harflerinin ebced sistemindeki değerleri hesaplandığında h. 1222/ m. 1807 tarihi çıkmaktadır.

Müstakil bir başlıkla ifade edilmese de eserde 17-40 beyitleri arası sebeb-i telif bölümüdür. Şair, bu kısımda mahlası Hayâtî olan bir şairden bahsetmekte ve onu övmektedir. Şairlikte maharetinin tam olduğunu söylediği bu şahsın gül ü bülbül konusunda bir eser yazdığını ifade etmektedir. İlmî, bu eserin mensur olduğunu, kendisinin bu durumu görüp eseri manzum olarak kaleme almaya başladığını söylemektedir:

Lîk menşûr çü dürr-i meknûn

Yazılup olmuşıdı ‘işve-nümûn (29)

Anı üslûb-ı ḳadîm üzre hemîn

Cāme-i nazm-ıla itdi tezyîn (32)

İlmî, böyle bir eseri kaleme almaktaki maksadını ise irfan ehlinin bu eseri okuması böylece kendini hayırla anmaları ve ruhunu şâd etmeleri olarak ifade eder.

Ele alup anı ehl-i ‘irfân

İdeler gāhîce def-i ahzân (38)

İdeler nāzımı bir ḫayrla yād

Ḳabr içinde ideler rūḫını şād (39)

Şair, bu bölümde eserini okuyacaklardan unuttuğu ya da yanlış yaptığı bir şeyler varsa aflarını istemektedir:

Seḫv ü nisyânını da ‘afv ideler

Dāmen-i setr-ile hem maḫv ideler (40)

2.2 İçerik

Mesnevîde müstakil bölüm başlıkları bulunmamaktadır. Bununla birlikte mesnevînin 1-6 beyitleri hamdele; 7-16 beyitleri naat; 17-40 beyitleri sebab-i telif; 41-256 beyitleri asıl hikâye ve 257-265 arası beyitler dua bölümüdür.

Mesnevînin 1-6 beyitlerini kapsayan hamdele bölümünde Allah'ın insana idrak ve bilgi meziyetleriyle ikramda bulunduğu, insana konuşma yeteneği verdiği belirtilerek, Allah'a hamd edilmektedir.

Mesnevînin 7 ve 16. beyitleri arasında naat bölümü bulunmaktadır. Bu bölümde Hz. Peygamber'e ve ashabına salat ve selam getirilmekte Hz. Peygamber'in insanlar ve diğer varlıklar için bir nimet olduğu vurgulanmaktadır. Kendisinden şefaât talep edilmektedir.

Mesnevînin 17 ve 40. beyitleri arası sebab-i telif kısmıdır. Bu kısım üzerine önceki bölümde bilgi verilmişti.

Eserin asıl bölümü olarak nitelendirdiğimiz hikâye bölümü 41 ve 258. beyitler arasındadır. Şair gül ve bülbülün hikâyesini şu şekilde anlatmaktadır:

Bir gün cihana hükmeden Padişah (Osmanlı padişahı) devlet erkânını çağırarak bir divan toplar. Bazı devlet işleri görüşülürken bir feryat kopar. Bu feryat inleyen Bülbül'e aittir. Bülbül, Padişah'ın huzuruna gelip âh etmeye, samimi bir şekilde halini anlatmaya başlar ve Gül'den şikâyette bulunur. Bülbül, derdini gazel yoluyla anlatır. Bu gazelde, zavallı bir bülbül olduğunu, diğer bütün kuşların muradına ererken kendisinin bundan mahrum kaldığını, derdi için şahtan deva umduğunu söyler. Sonrasında derdine sebep olan gülün vafında bir gazel okur. Bülbül, gazeli bitirince ağlamaya başlar öyle ki gözyaşları Nil Nehri'ni sulayacak kadar fazladır. O an Padişah'ın meclisinde bulunanlar Bülbül'ün bu durumuna üzülürler. Durumu gören Padişah, Bülbül'den hikâyesini etraflıca anlatmasını ister.

Bülbül, Allah'ın takdiriyle Gül'e âşık olduğunu, bu yüzden uzun zaman âvâre bir şekilde dolaştığını, bütün zikir ve ibadetlerini terk ettiğini ifade eder. Gonca Gül'ün aşkıyla kıl kadar dermanı kalmadığını, yüreğinin aşk ateşiyle yandığını anlatır ve Gül'e hitaben bir gazel söyler. Âvâre âvâre gezerken diğer kuşları ve çiçekleri görür. Her biri sevdiğiyle

seher vakti buluşmakta hasretini gidermektedir. Bülbül, yine Gül'e hitaben lütuf isteyen bir gazel okur ve Padişah'tan kendini bu hale koyan, vücudunda hasret yaraları açan Gül'den hakkını almasını ister. Bunu yapmazsa mahşer günü kendisinden şikâyetçi olacağını ifade eder.

Padişah, görmüş geçirmiş bir çavuşu mübaşir olarak atar ve onunla Gül'ü divana çağırır. Gül, divana geldiğinde yüzünü görenler güzelliğinden divâne olur. Âşık Bülbül, macerasını bir daha anlatır ancak Gül, Bülbül'ü aşka düşürdüğünü ve ona zarar verdiğini inkar eder. Bülbül'ün söylediklerini yalanlar. Bunun üzerine Padişah, andelibden şahitlik etmesini ister. Lale, Benefşe, Karanfil, Tûtiyâ ve daha birçoğu şahitlik eder. Gül her birine bir bahane bularak şahitliklerinin düşürülmesini talep eder. O an huzurda bulunan Şeyhülişâm, tüm olaya vâkıf Sarmaşık'ın olayı soruşturmasını talep eder. Sarmaşık, yaptığı soruşturma sonucunda diğer çiçeklerin Gül'ü kışkandıklarını ve bu yüzden aleyhinde şahitlik ettiklerini, dolayısıyla şahitliklerinin kabul edilmemesi gerektiğini söyler. Bunu duyan Bülbül olanı biteni kendi anlatmak ister. Sonrasında Baba Nergis ile Dede Nevruz adlı iki ihtiyar Bülbül lehine şahitlik eder. Ancak şahitliklerindeki bozulmayı gören Şeyhülişâm onların şahitliklerinin makbul olmadığını ifade eder. Bülbül yine feryâda başlar. Bülbülün feryadını duyan bütün çiçekler şahitlik ederler. Durumu gören Gül de itirafta bulunmak zorunda kalır. Gül, bir seher vakti uyumaktayken Bülbül'ün birden geldiğini, onu düşman zannederek emri altındakilere ona acımamalarını söylediğini itiraf eder. Bunun üzerine Şeyhülişâm, Gül'e zanda bulunmakla hata ettiğini, maşukun âşığa merhamette bulunmasının adetten olduğunu söyler. Kendisi de âşıklar zümresinden olan Padişah, âşığın halinden anlar. Padişah, Gül ve Bülbül'ün barışmaları hususunda ferman, Şeyhülişâm da fetva verir. Bunun üzerine isteğine kavuşan Bülbül, Gül'ün bahçesinde ötmeye başlar ve o güne kadar çektiği dertler üzerine bir gazel daha söyler. Bülbülün gazeline Gül de gazelle karşılık verir. Son olarak Gül ve Bülbül hikâyesinin özeti niteliğinde olan şairin gazeli duyulur ve hikâye Gül ve Bülbül'ün barışıp kavuşmalarıyla biter.

Mesnevinin 259 ve 269. beyitleri arasındaki bölüm sonuç ve dua niteliğindedir. Şair bu bölümde kıssanın mensur olarak kaleme alındığını ve nazmdan uzak olduğunu ifade eder. Kendisi bu eserin temelini nazım

suyuyla suladığını ve adına *Bülbüliyye* dediğini belirtir. Eserine tarih düşürerek mesneviyi sonlandırır.

2.2.1 Mesnevinin Kahramanları

Gül ü bülbüllerde genellikle geniş bir şahıs kadrosu yer almaktadır. Bu mesnevilerde yer alan kahramanlar arasında insan, hayvan ve bitkiler bulunur. Bunlardan bazıları aktif karakterler olarak karşımıza çıkarken bazıları da mesnevinin kurgusunda önemli bir aktivitesi olmayan ikincil şahıslardır.

Çalışmamıza konu olan *Bülbüliyye*'nin de şahıs kadrosunu insan, hayvan (kuş türleri) ve bitkiler (çiçek türleri) oluşturmaktadır Mesnevide geçen insan karakterler padişah, şeyhülislam, sadrazam, kazasker; hayvanlar bülbül, tavus, bebga, hüma, tatar, kumru; bitkilerse gül, lale, sümbül, menekşe, tûtiyâ, karanfil, sarmaşık, nergis, nevruz, zanbak, üçgül ve reyhandır. Bunlardan mesnevinin başkarakterleri gül ve bülbülün dışında padişah ve şeyhülislam da aktif olarak olayların gelişimine yön vermektedir.

2.3. Biçim Özellikleri

2.3.1 Şekil

Bülbüliyye adlı eser mesnevi nazım şeklinde kaleme alınmış olup içerisindeki gazellerin beyitleri de dâhil toplam 321 beyittir. Eserde müstakil konu başlıkları olmamakla birlikte klasik mesnevilerde görülen tevhid, naat, sebep-i telif, asıl konu ve dua bölümleri bulunmaktadır. Metinde mesnevi nazım şeklinin dışında gazellere de yer verilmiştir.

Mesnevide bulunan yedi gazelde bülbül, gül ve şairin ağzından duygular dile getirilir. Gazellerin beyit sayıları sırasıyla 6, 5, 5, 5, 12, 10, 9 toplamda 52 beyittir. Bu gazellerden ilk beşi bülbülün, altıncısı gülün, sonuncusuysa anlatıcının ağzından söylenmiştir. Şairin söylediği 7. gazel iade (reddü'l-acüz ale's-sadr) sanatıyla kaleme alınmıştır.

2.3.2 Vezin

Eser, remel bahrinin *fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün* kalıbı ile kaleme alınmıştır. Bununla birlikte mesnevinin değişik yerlerinde sırasıyla *mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün*; *müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün*; *müfte'ilün fā'ilün müfte'ilün fā'ilün*; *fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*; *fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*; *mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün*; *mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün* vezinleriyle kaleme alınmış yedi gazel bulunmaktadır. Metindeki gazellerin hangi bahirde olduğu şair tarafından belirtilmiştir. Bunlar hezec (3), remel (2), münserih (1) ve recez (1) bahirleridir.

Mesneviler kaleme alınırken genellikle aruzun kısa kalıpları tercih edilir. Şair, mesnevide konunun anlatıldığı bölümlerde geleneğe uyarak aruzun kısa kalıplarını kullanırken gazelerde daha uzun kalıpları tercih etmiştir.

Eserde vezin kullanımında yer yer vezin kusurları dikkat çekmektedir. Bununla birlikte imale, vasl ve zihafalara da başvurulmuştur.

İmâle-i maksûre:

Şıfat-ı nuṭṭ-ıla itdi temyîz

Ġayrıdan anları hem itdi 'azîz (5)

İmâle-i Memdûde:

Daḥı aşḥâb hem âle be-devâm

Ola bî-hadd şalât-ile selâm (14)

Zihaf:

'İlmî vażîfey güle medḥ-i gül itmek seniñ

Çün aña 'aşîk hezâr eyle sükût ol edîb (G4/5)

Vasl:

Ṭarz-ı farz üzre yine nakl-i maḳâl

Eyledi bâ'ış aña def'-i melâl (36)

Kafiye ve Redif

Mesnevide mürdef, mücerred, mukayyed, müesses kafiye gibi kafiye çeşitleri bulunmaktadır. Ridf harfinin bulunduğu kafiyeye mürdef kafiye denir. Mesnevide en çok tercih edilen kafiye çeşidi mürdef kafiyedir:

Geldi hüccet aña Kurān-ı halîl

Eyledi müdde'iyānı tehçîl (11)

Sadece revî harfi ile yapılan kafiyeye mücerred kafiye denir. Mesnevide mürdef kafiyeden sonra en çok tercih edilen kafiye çeşidi mücerred kafiyedir:

Cem' ola ger büleğā-yı 'ālem

Çekemezler anı tanzîre rakam (12)

Kayd harfinin bulunduğu kafiye mukayyed kafiyedir. Mesnevide bu kafiye çeşidi ile kafiyelenmiş beyitler bulunmaktadır:

Eyledi 'āleme mahz-ı rahmet

Hazret-i Hâk şakāleyne ni'met (10)

Tesis harfinin bulunduğu kafiyeye müesses kafiye denir. Mesnevide az sayıda olsa da örnekleri bulunmaktadır:

Mācerāña beni eyle vâkıf

Esmeye goncaya rîh-i 'āşif (69)

Mesnevinin üç yüz küsur beyit olmasından dolayı yer yer kafiye kusurları göze çarpmaktadır. İtâ, şiirde aynı kafiyenin tekrarlanmasıyla oluşan kafiye kusurudur. Mesnevinin 1. ve 13. beyitlerinde aynı kafiye tekrarlanmıştır:

Hamd-ı bî-ḥad ola ol Yezdāna

Eyledi luṭf u kerem insāna (1)

Ol kelām ola kelām-ı Yezdān

Aña beyzer mi kelām-ı insān (13)

Mesnevide ek ve sözcük düzeyinde redifler kullanılmıştır. Rediflerin kullanımında genellikle eklerin tercih edildiği görülmüştür:

'Arz-ı ḥāl itdi derūn-ı dilden

Eyledi dahı şikāyet gülden (58)

Aşağıdaki beytin redifi bir sözcüktür:

*Yazdı ser-defter-i ‘uṣṣāka **birin***

*Çekdi ser-nāme-i müştāka **birin** (26)*

2.4.Dil ve İmla Hususiyetleri

Metinde Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerle kurulu akıcı bir anlatım görülmektedir. Şair, metnin akıcılığına da katkı sağlayan nispeten sade bir dilden yana olmuştur.

Metinde bazı kelimeler harekeli verilmiştir. Bu durum metindeki olası okuma yanlışlarının önüne geçmiştir. Aynı zamanda bu harekelemeler nüshanın müellifinin farklı kelime telaffuzlarını da ortaya çıkarmıştır.

Bülbüliyye'deki imla ve dil hususiyetlerinden biri de gerundium eklerinin yazımı noktasındadır. Gerundium eklerinin yazımında yuvarlaklaşmalar bulunmakta, “ idüp, alup, olucağ, ağlayu” kelimelerinde yuvarlak ünlüler “ و ” harfi ile gösterilmektedir.

Diğer bir dil hususiyeti Farsça ön eklerin kullanımı üzerinedir. Başta “der” eki olmak üzere “ber, be, ez” gibi Farsça ön ekler metinde Farsçada ifade ettikleri anlama göre kullanılmıştır. Farsça eklerin metinde sıklıkla kullanılmasında metni vezne uydurma güçlüğüünün etkili olduğu söylenebilir.

Bu hususiyetler dışında metinde imlayla ilgili bazı problemler bulunmaktadır. Yazım yanlışlarının tespit edildiği noktalarda (serdār-serdür; cihān-cihāna, aḥveli-aḥvāli; dūnın- derūnın; dār -Dārā; ğazm-‘azm; ğazeli- ğazel; gedeşte -güzeşte; hücum- hücmū; itm̄em- idmem; güṣāde- güṣād; verde -verd; hımre-himmet; ḥavlīde-ḥavālīde, cevānīde-cevānibde; sāre-sarāy; kapusından-kapusında; ide-eyleye; karanfū-karanfül; ṭa‘n-ṭan; cesed-ḥased; naṣīb-naṣb; pes-bes; ḥayāl-cibāl; geçürmişlerdi-geçürmişdi) anlam ve vezin uygunluğunu sağlama açısından yer yer gerekli müdahaleler ve köşeli parantez içerisinde eklemeler tarafımızca yapılmıştır. Okumada problemleri görülen yerlerin orijinal halleri dipnotta verilmiştir.

“Dâyim” kelimesinde olduğu gibi hemzenin var olduğu kelimelerde yer yer ة yerine ۷ harfi kullanılmıştır.

Metinde “arz-ı hâl; gül-gönca” gibi bitişik yazılmış kelimeler bulunmaktadır. Yine görülen geçmiş zaman eki olan “-dı, -di, -du, -dü” eklerinde vokal uyumu dikkate alınmamış “di” li kullanım özellikle belirtilmiştir.

Metinde şairin farklı tasarrufları da görülmektedir. 162. beyitte geçen “egyise” kelimesi bu duruma örnektir. Kelime, Türkçe “giysi” kelimesinin Arapça kurallara göre çekimlenmiş halidir. Türkçe bir kelimenin Arapça kurallara göre çekimlenmesi dikkat çekici bir husustur.

Metinde aynı kelimenin vezin gereği farklı yazımına da rastlanmaktadır. Türkçe bir edat olan “dahı”nın bazen vezin gereği “dâhi”olarak, aynı şekilde “hiç” kelimesinin vezin gereği bazı yerlerde “hîç” biçiminde, şeyhül-islâm kelimesinin vezin gereği bazı yerlerde şeyh-i islâm şeklinde yazılması bu duruma örnektir.

Metinde anlamın beyitte tamamlanması geleneğinin dışında tutulabilecek ifadelere de rastlanmaktadır. Metinde 115. beyitteki ifade 116. beyite sarkmış ve anlam bu beyitte tamamlanmıştır.

Büy-ı gül hem heme bûden bihter¹

Büy-ı mezbûrlar aña hem-ser (186)

Olmadı oldı kamudan maqbûl

Gül-i ra'nâ vü leţâfet meşmûl (187)

2.5 Nüşhanın Tanıtımı

Nüşha, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi 872 numarada *Bülbüliyye* adıyla kayıtlıdır. Eski kayıt numarası 1289'dur. Eserin müellifi olarak Âlemî Dede adı verilmişse de eser incelendiğinde buradaki ismin İlmî olduğu görülmüştür. Yazma 167x110 ebatlarında olup toplam 14 varaktır. Eserin ön ve arka kapağı kahverengi ciltli ve ebru süslemelidir. Talik yazı ile kaleme alınmış olup her varakta ortalama otuz beyit bulunmakta, toplam 321 beyitten oluşmaktadır. Eserin

¹ “Gülün kokusu herkesten (diğer çiçeklerden) daha güzel.”

numaralandırılmamış iki varağında Bağdatlı Rûhî (1), Necâtî Bey (1), Hasmî (2) ve Behcetî'ye (1) ait gazeller bulunmaktadır. Üç gazelin ise şairi belli değildir. Bunlar metne dâhil olmayan sonradan eklenmiş şiirlerdir.

Başı:

Ḥamd-ı bî-ḥad ola ol Yezdāna

Eyledi lutf u kerem insāna

Sonu:

Ḥakka ḥamd ola bu dem oldı tamām

Bülbüliyye'm ola maḳbül-i enām

Sonuç

Gül ve bülbül arasındaki bir tabiat hadisesine dayanan ilişki şairlerin bakış açısından bülbülün güle âşık olması olarak yorumlanmış ve bu şekilde klasik Türk şiirinde bu aşkla ilgili şiirler kaleme alınmıştır. Gülün bülbüle olan aşkı mesnevilerde bir kurgu etrafında işlenmiştir. Bülbüliyye, gül ü bülbül, gül ü mül, bülbülnâme gibi adlarla bilinen bu mesnevilerde aralarında küçük farklar olmakla birlikte gülün bülbüle duyduğu aşk ve bu aşkın neticesinde yargılanması dile getirilmektedir.

Gül ü bülbül kaleme alan şairlerden biri de İlmî'dir. Kaynaklarda İlmî adlı bir şaire ait 'Bülbüliyye' adlı bir eserden bahsedilse de İlmî'nin açık kimliği ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Eserin yazılış tarihinden ve şairin eseri kaleme alma sebebi olarak Hayâtî adlı bir şairin yazdığı mensur bülbüliyyeyi işaret etmesinden hareketle bu İlmî'nin Maraşlı İlmî olduğu tespit edilmiştir. Şair, 15. yy'da Maraş'a göç eden Çelebizâdeler adlı bir aileye mensup olup asıl adı Ali'dir.

Bülbüliyye, İlmî'nin bülbülün güle duyduğu aşkı anlattığı mesnevisidir. Mesnevisinde düştüğü tarihten hareketle h.1222/1807'de yazıldığı bilinen *Bülbüliyye*, içerisinde yer alan yedi gazel de dâhil olmak üzere 321 beyitten oluşmaktadır.

Mesnevi şekliyle kaleme alınan eser klasik bir özellik göstermektedir. Bölüm başlıkları belirtilmemekle birlikte klasik mesnevilerde görülen tevhid, naat, sebab-i telif, asıl konu ve dua bölümleri bulunmaktadır. Aynı

zamanda Bülbül'ün, Gül'ün ve şairin ağzından söylenmiş toplamda yedi gazel de eserde yer almaktadır.

İlmî'nin Bülbüliyye'si şekil özellikleri açısından diğerlerinden farklı olmasa da içerik bakımından ayrı bir yerde durmaktadır. Eserin kurgusunda diğer gül ü bülbüllerde görülen karganın başını çektiği bülbülü kıskanan kuşların bulunmaması, bülbülün kuşlar tarafından şikâyet edilenken mesnevide gülden şikâyetçi bir karakter olarak ortaya çıkması, şikâyete gidilen padişahın Hz. Süleyman olmayıp bir Osmanlı sultanı olması gibi hususlar İlmî'nin *Bülbüliyye'sini* diğerlerinden ayırmaktadır.

Kaynakça

- ALICI, Lütfi (2014), "İlmî, Çelebi-zâde Ali Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ilmi-celebizade-ali-efendi>. [Erişim Tarihi: 01.11.2020].
- ALICI, Lütfi ve ALICI, Gülcan (2014), *Maraşlı Divan Şairlerinden Çelebi-zâde Ali İlmî ve Gebeli-zâde Rahmî -Çeviri Yazı-Tıpkıbasım-*, Kahramanmaraş: Öncü Basımevi.
- ALTUNMERAL, Mehmet (2020), "Ahmet Remzi Akyürek'in Gülzâr-ı Aşk İsimli Tercümesi", *International Journal of Filologia*, Yıl:3 (4), 20-40.
- AYAN, Hüseyin (1981), *Bülbül-nâme Rifâ'î*, Emek Matbaacılık.
- BAKIRCI, Fatih (2013), *Salâhî Gül ü Bülbül (Giriş-Metin-Türkiye Türkçesi Çevirisi-Dizin-Tıpkıbasım)*, Doktora Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- BAYRAM, Yavuz (2001), *Çiçekler ve Diğer Bitkilerin Dîvân Şiirine Yansımaları İle Anlam Çerçeveleri*, Doktora Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- CEYLAN, Ömür (2007), *Kuşlar Dîvânı*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ÇİFTÇİ, Cemil (2000), *Maraşlı Şairler Yazarlar Alimler*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ÇUKURLU, Talip (2019), "Klasik Osmanlı Şiirinde Gülün Bülbül ve Diğer Hayvanlarla İlişkisi", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 353-376.

- ÇUKURLU, Talip (2019), *Kitâb-ı Gül, (Osmanlı Edebiyatında Gül)*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- DEMİREL, H. Gamze (2007), "16. Yüzyıl şairlerinden Fazlî'nin 'Gül ü Bülbül Mesnevisi'ndeki Şahıs Kadrosunun Tasavvufî Açından Değerlendirilmesi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 21, 89-103.
- DEMİREL, İsmail (2015), *Hikâye-i Bülbül-nâme*, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- EMİR, Mehmet Zeki (1993), *Manisalı Birrî-i Attar Mehmet Dede Bülbül-name Tenkitli Metni ve İncelemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- EREN KAYA, Fazile (2017), "Rifâ'î'nin Bülbül-nâmesi Üzerine Bir İnceleme", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 19, 59-76.
- ERVERDİ, Ezel, vd. (1981), "İlmî Ali Efendi, (Çelebizâde)", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, IV, İstanbul: Dergah Yayınları.
- GÖZİTOK, Mehmet Akif (2016), "Manzum Sözlük Geleneğimizin Kayıp Halkası: Nazm-ı Bedî", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 55, 127-148.
- GÜRBÜZ, Mehmed. (2014), "Hayâtî, Hacı Ahmed Hayâtî Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hayati-haci-ahmed-efendi>. [Erişim Tarihi: 01.11.2020].
- İlmî, *Bülbüliyye*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar No: 872.
- İPEKTEN, Haluk (2015), *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- KARTAL, Ahmet (2013), *Doğunun Uzun Hikâyesi (Türk Edebiyatında Mesnevi)*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- KAYA, Bayram Ali (2015), "Klasik Türk Şiirinde Şifâlı Bitkiler Üzerine Bir Deneme", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 15, 263-314.
- KILIÇ, Muzaffer (2021), *Vâhidî'nin Gül ü Bülbül Risâlesi Ahmed Remzi Akyürek'in Gülzâr-ı Aşk Çevirisi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- KURNAZ, Cemal (1992), "Bülbül", *TDVİA*, VI, 485-486.
- KURNAZ, Cemal (1992), "Gül", *TDVİA*, XIV, 219-222.
- KURNAZ, Cemal; TATCI, Mustafa (2001), *Mehmet Nail Tuman, Tuhfe-i Nâilî Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, II, Ankara: Bizim Büro Yayınları.

- ÖZALP, Ömer Hakan (2010), *Tuhfe Şârihi Hayatî Ahmed Efendi (1751-1814) Şiirleri, Kütüphanesi ve Tehâfüt-i Müstahrece'si*, İstanbul: Özgü Yayınları.
- ÖZKAN, Mustafa (1996), "Gül ü Bülbul", *TDVİA*, XIV, 222-223.
- ÖZKAN, Mustafa (1996), "Şair Fazlı ve Bülbul'ü", *İlmi Araştırmalar*, 3, 81-86.
- ÖZTEKİN, Nezahat (2000), *Bekâyî'nin Gül ü Bülbul'ü ile Fazlı'nın Gül ü Bülbul'ünün Karşılaştırılması (Bekâyî'nin Gül ü Bülbul Metni ve İncelemesi)*, İzmir: Ege Fakültesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ÖZTEKİN, Nezahat (2002), *Fazlı Gül ü Bülbul*, İstanbul: Akademi Kitabevi.
- SARAÇ, M. A. Yekta (2014), *Klasik Edebiyat Bilgisi-Biçim-Ölçü-Kafiye*, İstanbul: Bilimevi Basın Yayın.
- ŞENTÜRK, Atilla (2007), *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, II, İstanbul: OSEDAM Yayınları.
- TANÇ, Nilüfer (2009), "Rifâî'den Oscar Wilde'a Gül ve Bülbul", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 39, 967-987.
- TURAL, Sadık vd. (2004), *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, V, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- YAVUZ, Fikri ve Özen, İsmail (1972), *Osmanlı Müellifleri*, II, İstanbul: Meral Yayınevi.
- YAZAR, İlyas (1999), *Ömer Fuâdî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Bülbüliyye'sinin Tenkitli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü.
- YILMAZ, Mehmet (2008), *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü 1-2*, İstanbul: Sütun Yayınları.
- ZAVOTÇU, Gencay (2002), "Türk Edebiyatında Gül ve Bülbul", (Editör: Hasan Celal Güzel vd.), *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, V, 1730-1742.

Metin-[1^b]-**Bismillāhi'r-Raḥmānirraḥīm***Fe'ılātün fe'ılātün fe'ılün**Remel ..--/..--/..-*

1. Ḥamd-ı bī-ḥad ola ol Yezdāna
Eyledi luṭf u kerem insāna
2. Nev'-i insānı mükerrem kıldı
Fehm ü dānişle hem ekrem kıldı
3. Daḥı insānı o Rabb-ı ekrem
Luṭf idüp eyledi i'tā-yı ḥikem
4. Baḥş idüp anlara hem faşl-ı ḥiṭāb
Ḥazret-i Ferd ü Vedūd ü Vehhāb
5. Şıfat-ı nuṭḡ-ile itdi temyīz
Ġayrıdan anları hem iṭdi 'azīz
6. Ba'zısı oldı velī ba'zı resūl
Kimi 'ālim kimisi oldı fuḥūl
7. Ola Peyğambere bī-ḥad şalavāt
Daḥı bī-ġāye selām ü berekāt
8. Ki odur ba'ış-i ḥalk-ı 'ālem
Hem odur seyyid-i ibn-i Ādem
9. Nuṭḡıdur vaḥy-i Ḥudā-yı şeb-zīr
Mişli yokdur daḥı mānend ü nazīr
10. Eyledi 'āleme maḥz-ı raḥmet
Ḥazret-i Ḥaḡ şaḡaleyne ni'met

11. Geldi hüccet aña Kurân-ı halîl
Eyledi müdde'iyânı tehcîl
12. Cem' ola ger büleğâ-yı 'âlem
Çekemezler anı tanzîre raqam
-[1^a]-
13. O kelâm ola kelâm-ı Yezdân
Aña beñzer mi kelâm-ı insân
14. Dahı aşhâb hem âle be-devâm
Ola bî-ğad şalât-ile selâm
15. 'Andelîb-i gül-i bâğ-ı Rızvân
Olalar vâşıl-ı rûh-ı reyhân
16. Cümlesinden budur ancağ ma'mûl
İdeler bizi şefâ'atde kabûl
17. Ba'dezâ bâ'ış-i tahrîr-i suğûr
Budur iy hâzır u âmâde-i sûr
18. Çünkü hengâm-ı civânîde meger
Ol ki üstâz-ı ecell ü rehber
19. Oldı ol ğonca-i gülzâr-ı yaqîn
Dâniş ü 'ilmde bir ğabl-ı metîn
20. Oldı firdevsi gül-i nâdîde-çîn
Hâtem-i tã'ife-i müctehidîn
21. Oldı dünyâda şeh-i nükte-verân
Şâ'ir-i nâdîde-gû-yı devrân

22. Maḥlaş-ı pāki Ḥayātīdür anuñ
‘Ömri çok ola o gül-pîrehenüñ
23. Farz idüp bülbüle ‘ışkı isnād
Eyledi hûb laṭife îrād
24. Gerden-i bülbüle āvîze-i tûk
Eyledi ‘ışkıdan oldı ma‘şûk
25. Verd-i ra‘nā vü leṭâfetde hemāl
Yok aña dahı melâḥatde mişāl
26. Yazdı ser-defter-i ‘uşşâka birin
Çekdi ser-nāme-i müştâka birin
27. Birisin defter-i ma‘şûka çeker
Nîk-nām-ile o ‘ayyûka çıkar
-[2^b]-
28. Dermiyân-ı gül ü bülbülde ne var
Farz idüp itdi beyân ü izhâr
29. Lîk menşûr çü dürr-i meknûn
Yazılup olmuş-ıdı ‘işve-nümûn
30. Anı gördikde çü nev-resme hemân
‘Abd-i pür-cürm ü kuşûr ü nisyân
31. A‘nî ‘İlmî-i fütâde pāmāl
Nazm-ı mezbûra güşâd eyledi bāl
32. Anı üslûb-ı kadîm üzre hemîn
Câme-i nazm-ıla itdi tezyîn

33. Cāme-i neşrden oldı āri
Olucağ himmet-i luḡf-ı Bārī
34. Bāğçe-i nazmda hoş itdi hırām
Rište-i cān-ile buldıqda nizām
35. Olucağ şāhid-i nazmı maḡbūl
Kesdi da'vāyı çü seyf-i meslūl
36. Ṭarz-ı farz üzre yine naḡl-i maḡāl
Eyledi bā'ış aḡa def'-i melāl
37. Ber-neşāṭ-āver-i verd-i aḡmer
Gibi çıḡdı ser-i 'uşşāka meger
38. Ele alup anı ehl-i 'irfān
İdeler gāhīce def'-i aḡzān
39. İdeler nāzımı bir ḡayrla yād
Ḳabr içinde ideler rūḡını şād
40. Sehv ü nisyānını da 'afv ideler
Dāmen-i setr-ile hem maḡv ideler
41. Diḡle bülbül gibi itdi pervāz
Ḳışsa-i bülbül ü verde āḡāz
42. Naḡl ider bir sūḡan-ārā-yı zamān
Ḥüb-edā nādire-gū-yı devrān
- [2^a]-
43. Bir gün ol ḡazret-i şevket-maḡrūn
Māḡi-i fitne vü siḡr ü efsūn

44. Revnaḳ-efzā-yı selāṭīn-i ‘azām
Heft iklīmde meşhūr ü benām
45. Hüsrev ü şāh-ı ‘adālet-güster
Pādişāhān-ı cihān[a] rehber
46. Ol gül-i bāğçe-i āl-i ‘Osmān
Hüsn-i tedbīrle itdi fermān
47. Luṭf-ıla eyledi fetḥ-i ebvāb
Hāzır oldu heme erbāb-ı rikāb
48. Sadr-ı a‘zām daḥı Şeyhü’l-islām
Hem ricāl-ile mevālī-i ‘izām
49. Nezd-i şāha gelüp erbāb-ı umūr
Ki ideler tesviye kār-ı me’mūr
50. Cümle meşğül iken eşrāf ü ricāl
İrdi bir bāng ü şadā pür-ehvāl
51. Cānib-i bāb-ı Hümāyūna meger
Düşdi bir gūlgüle-endāz keder
52. Hep vehim-nāk olup ehl-i dīvān
Şandılar yandı ser-ā-ser bu cihān
53. Şayḥa vü nevḥa ile bülbul-i zār
Gördiler eyledi rāzın ızhār
54. Bir şadā hevl ü küdüret mensüc
Eyledi seb‘a semāvāta ‘urüc
55. Lerze ṭārī olup endāmına hep
Pāsbānānı ṭutar sıtma vü teb

56. Redde kâdir olamaz kapucılar
İder ol nezd-i şehen-şāha güzer
57. Çü duḥûl itdi ḥuzûr-ı şāha
İtdi āġāz o fiġān ü āha
-[3^b]-
58. 'Arz-ı ḥāl itdi derûn-ı dilden
Eyledi daḥı şikāyet gülden
59. Ḥāk-i pāyım şehünj itdi taḳbîl
İstedi andan icāzet tekmîl
60. Ki ide rāz-ı derûnın ibrāz
Rûy-ı dilden görüp perde-i rāz
61. Ḥûb-edā bir ġazel-i nev-peydā
Eyledi baḥr-i hezecden inşā

[1. Gazel]

Mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün mefā'îlün

.---/.---/.---/.---

1. Mürüvvet ma'deni şāhum benüm bir mübtelā bülbül
Güle üftāde efgende zarîr ü bî-nevā bülbül
2. Baḥa rûz-ı ezelde āteş-i 'ışkî idüp rûzî
Ḥudā deftere yazdı nāmumı bî-āşinā bülbül
3. Açıldı ġonca üşkûfte niçün olmaz dil-i şeydā
Meger ġarḳ-āb-ı seylāb-ı ġam oldı der-verā bülbül
4. Hümā bebġā tuyûr-ı sâ'ire maḳşûdını buldı
Hemān bāġ-ı fenāda nā-murād olan gedā bülbül

5. Nazîr-i Kays-veş ol cümleden kaç^ç-ı ümîd itdi
Velîkin derdine şâhum umar senden devâ bülbül
6. Gürûh-ı ‘âşıkâna mülhâk oldu ‘İlmî bî-çâre
Sezâ-vâr oldu dinse şânına bir hûb-edâ bülbül
62. Çünkü derd-i dilin itdi izhâr
Eyleyüp râz-ı derûnın ihbâr
63. Güli medh eyleyüp itdi inşâ
Bir ğazel bezme meserret-bahşâ

[2. Gazel]

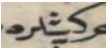
Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

.---/.---/.---/.---

-[3^a]-

1. Elâ ey şâh-ı devrânım beni katl itdi ra‘nâ gül
Olup nâ-yâb-rû[y]ân içre bî-mânend ü hemtâ gül
2. Hemîşe meh-veşân u mâh-rüyân ser-furû eyler
Başup pâ başlara çıkdı ‘acâyib kadr-i vâlâ gül
3. Çıķup bir taht-ı zerrîne giyüp bir câme-i atlas
Turur dîvâna ezhâr-ı çemen güyâ ki Dârâ gül
4. Ne elmâs u ‘aķîķ ü kehribâ yâķût u mercândur
Ne la‘l ü dürr ü gevherdür kâmusından müberrâ gül
5. Der-i gül-zâr-ı fahr-i ‘âleme dîde-güşâ ‘İlmî
Nübüvvet gülşenüнден ister ancak ol be-her câ gül
64. Ğazeli itdi çü bülbül tekmîl
Şanki Mışrı şuladı h^vâce-i Nîl

65. Ağlayu ağlayu anda bî-hüş
Oldılar cümle yañadan medhüş
66. Hâzır-ı meclis olanlar yeksân
Cümle hayretde alup ser-gerdân
67. Didiler kim bu feşâhat hibedür
Bu belâgat hibedür mevhibedür
68. Pes hiab itdi hidiv-i devrân
Didi iy bülbül-i şahib-elhân
69. Mâcerâña beni eyle vâkıf
Esmeye goncaña ri-i aşıf
70. andelibe idicek şah hiab
Şerm-ile virdi aña şahî cevâb
71. Pâdişâhum çü be-tadir-i İlah
Aşık oldu güle benden nâ-gâh
-[4^b]-
72. addümi âteş-i ışık itdi dü-tâ
Başuma üşdi hemân nal-i azâ
73. Mübtelâ-kerde-i envâ[]-ı mien
Oldı pür-riş ser-â-ser bu beden
74. Hayli müddet iderüm geşt ü güzâr
İderüm girye heme leyl ü nehâr
75. Niçe eyyâm [ki eyler]² beni dür
İtdi tesbî ü niyâzdan mehcür

²  Y.

76. Terk idüp cümle ʿibādetlerümi
 Dürlü dürlü heme ʿatlerümi
77. İdüp aḳṭār-ı cihānda cevelān
 Ḥasret ü derdle dā'im deverān
78. Muḳtezā-yı senetü'l-vaşlasına
 Hem berāy-ı senetü'l-fırḳasına
79. Ṭarfetü'l-ʿaynum olup bün-ı ba'īd
 Vaşl-ı dildārdan olup nevmīd
80. Gülşen eṭrāfın iderken deverān
 Bāğçe-i ḥāşa irişdüm nālān
81. O ḥav[ā]līde idüp nāle vü āh
 O cevānibde gezerken nā-gāh
82. İrişüp anda çü hengām-ı seḫer
 Yetişür bād-ı şabādan leşker
83. İdüp a'zād şecerler cünbiş
 Eyledikçe ḫareketle pūyiş
84. Dermiyān-ı varak-ı aḫzardan
 Gün gibi oldı cemāli rüşen
85. A'ni ma'şūḳum olan gül-ğonca
 Düşüren kendümi böyle rence
86. Şems-veş eyledi arz-ı dīdār
 Hüşümü aldı serümden nā-çār

87. Çalmanı kılca kararum derhâl
Nâr-ile oldu derûn mâl-â-mâl
88. Heyecân itdi şunûf-ı sevdâ
Çaleyân itdi gürûh-ı gavgâ
89. Derd-ile söyledüm işbu gazeli
Vaz' idüp baħr-i recezden temeli

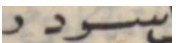
[3. Gazel]

Müstefilün müstefilün müstefilün müstefilün

--./--./--./--.-

1. Bir 'âşık-ı bî-çâredür bülbül saña rahm eyle gel
Derdünle hem âvâredür üftâdedür fehm eyle gel
2. 'İşkuñ beni itdi 'alîl geldüm ħuzûrına zelîl
Dîdemden akar cüy-ı Nîl dâ'im benüm şerm eyle gel
3. Geldi irişdi nev-bahâr ħandân olup leyl ü nehâr
Yârânunı der-lâle-zâr cem' eyle bir bezm eyle gel
4. Baña naşîb itdi Ĥudâ güyâ daħı nâle baña
Etdi seni bir meh-liķâ seng-i dilün nerm eyle gel
5. Gel 'İlmiyâ her demde nâz ider aña bülbül niyâz
Üftâdeñe iy ser-firâz rahm it aña 'azm eyle gel
90. Mâ'adâ niçe niçe eş'arı
Oğuyup iderek âh u zârı
91. Olucak dest-res-i dâmen-i gül
'Âşık u şifte vü şeydâ bülbül

92. İder etbā'ına tenbīh-i ekīd
İhtimām eyledi itdi teşdīd
93. 'Unf-ıla her biri itdi şevket
İtmedi hālūme biri re'fet
-[5^b]-
94. Cismümi nīzeler itdi mecrūh
Cereyān eyledi hūn-ı mesfūh
95. Ser-te-ser oldı vücūdum pür-hūn
Reng-i aşlumı hem itdi gül-gūn
96. Dest-i zulmünden idüp anda hālāş
Güc-ile kendümi iy kalbi hāş
97. Cebel-i şāhika üftān ü hīzān
Derd ü miḥnetle irişdüm giryān
98. Zaḥm-ı nāsūr-ıla pür-renc ü te'eb
Ser-i kühsāra irişdikde 'aceb
99. Raḥm idüp zaḥmuma sükkān-ı cibāl
Merḥamet eyledi şübbān-ı tilāl
100. Lāle beg hem çeribaşı sūnbül
Ol benefşe ki bölükbaşıdur ol
101. Birisi daḥı қaranfül ser-d[ā]r³
İttifāk üzere cem'-i serdār
102. Tütüyā-nām ṭabīb-i hāzık
Ki o cümle ḥükemāyı fā'ik

³  Y.

103. Sille şāgirdi degüldi Soḡrāt
Eline şu koyamazdı Boḡrāt
104. Yārama itdiler anı ta'yīn
Ki odur ḡāzıḡ [u] hem nāşıḡ emīn
105. İhtimām eyledi itdi tīmār
Ḥāşılı oḡdı cürūḡ-ı bīmār
106. Ba'dezā bir gün o ḡūḡī 'āşık
Ḳumrı Monlā ki sözinde şādık
107. Daḡı ḡāvūs hümā vü bebgā
Ki anuḡ her biri meftūn-ı liḡā
108. Cümlesi vaḡt-i seḡer ḡüb edā
İle maḡbūbına itdikde nidā
109. Hep hücūm eyledi 'ışḡ u sevdā
Heyecān eyledi gūyā heycā
- [5^a]-
110. Ne ḡadar var ise 'āşık murḡān
Ḥüb edā-yıla idicek elḡān
111. Şu'le-dār oldu belürdi āteş
Tevsen-i 'ışḡ-ı dil oldu ser-keş
112. Esdi 'ışḡuḡ yeli çün bād-ı şabā
Ḥareket itdi şirā'-ı sevdā
113. Ser-i mū ḡalmanı hiç bende ḡarār
İtdüm āḡāz yaḡa nāle vü zār

114. Medh-i ma'şūkhda bir tāze ğazel
Münserihden didüm ol cāna bedel

[4. Gazel]

Müfte'ilün fā'ilün müfte'ilün fā'ilün

-../-../-../-../-..

1. Eşk-i teri reh-nümā geldi saña 'andelīb
Ey gül-i ḥandān ü v'ey şāh-ı şükūfe ḥabīb
 2. Pür-güneḥ üftādeḡem itme beni şerm-sār
Vuşlat-ı 'anber-nesīm şemm ide bũy-ı naşīb
 3. Āteş-i dil-sũzuḡa cān ü dilũm mübtelā
Oldı bu ḡor ḡoca teni eyleye mevte ḡarīb⁴
 4. Sebḡat eden mācerāya ġaḡab itme amān
Gũl başuḡ iḡün 'acũl olma gel eyle şekīb
 5. 'İlmī vazīfenḡ güle medh-i gül itmek senũḡ
ḡün aḡa 'aşıḡ hezār eyle sũkũt ol edīb
115. ḡün serāyende-i şı'r-i bisyār
Olup ümmīd-i vişāl-i dildār
116. İdereḡ kendũye ol ḡadd-i resīd
Yine etbā'ına tenbīh-i şedīd
117. İdũp itdi beni anlar bī-bāk
Vāşıl-ı rũtbe-i nā-bũd u helāk

-[6^b]-

⁴ Vezin hatalıdır.

118. Beni bir menzile itdi inzāl
Māverāsında olur mevte mişāl
119. Dağı bir cāya resīd itdi şehā
Andadur leşker-i sulţān-ı tevā
120. Bir sarāya beni itdi iskān
Merg olupdur apusunda derbān
121. İtdi bir mevzi'i ol baa maām
Murğ-zen abridür anda heme bām
122. Beni bir ālibe itdi ifrā
Būy-ı merg-ile olar anda dimā
123. Ser-te-ser cümle vücūdı zamın
Eyleyüp derd-ile efgān ü enin
124. Didi ey şāh-ı 'adālet-güster
Düşmen-i dīnün ola hākister
125. Ey şehüm hakumı eyle ihāk
Eyledi onca vücūdum ihāk
126. Hāyfumı verdden almazsa eger
Yaaı urtaramazsın maşer
127. İderüm hāzret-i Hāa şekvā
Senden ey pādīşehüm rüz-ı cezā
128. Çün şikāyet idicek anda hezār
'Arz-ı hāl eyleyicek bülbül-i zār
129. Pādīşāh itdi mübāşir ta'yin
Bir avī āvūş adı Hüdhdüd-bin

130. İrişüb anda çü yükrük tatar
İtdi gül-ğoncayı bezme iḫzār
131. İrdi dīvān-ı hümāyūna çü gül
Meger āmāde ṭururdı bülbül
132. Pür-leṭāfet iricek dīvāna
Gören oldı yüzüni dīvāne
-[6^a]-
133. Fām-ı gül-günını iden seyrān
Yitirüp ‘aqlını oldı ḫayrān
134. Ḥumreti eyledi çok sefk-i dimā
Eyleyüp mülk-i kulübı yağmā
135. Pür-beşāset ider ol bezme vüküb
Gül-i üşkäfte vü maḫbüb-ı kulüb
136. Ḥōş-būlar getirüp fāyihası
Meclise ṭola güzel rāyihası
137. Ḥüb-edā ḫüb-cemāl ü ḫōş-bū
Şaldı dīvāna şadā-yı yā Hū
138. Mey-i ‘ışq-ıla ḫamusı sekrān
Oldı ālüfte hep ehl-i dīvān
139. Ehl-i meclis çün ifākat buldı
Bülbül-i ‘āşıḫa destūr oldı
140. Cümle sebḫat iden aḫvāli didi
Macerā-yı heme aḫvāli didi

141. Verd-i aḥmer daḥı itdi inkār
Didi ḥāṣā ola böyle bāzār
142. İ'timād itme ṣehüm kızb ü ḥilāf
İtdi mi kimse nazīrin eslāf
143. Böyle dünyāda iş işler yokdur
Gerçi dünyāda güzeşte çokdur
144. 'Andelīb didi vücūdum zaḥmīn
Dest-i zulmünden olupdur ğam-ġīn
145. Eyledüñ cism-i nizārum pür-ḥūn
Zaḥm u riş-ile ser-ā-ser gül-ġūn
146. Verd-i aḥmer didi cā'iz ki 'adū
Seni mecrūḥ ide iy nīkū-ḥū
147. Didi bülbül güle kim iy fā'iz
Bu maḳām olmadı cā-yı cā'iz
-[7^b]-
148. Senden oldığı cürūḥum maḳtū'
Gün gibi eyledi dünyāya sütün'
149. Ḥāşılı eyledi anı inkār
İtmedi mā-sebaḳı gül iḳrār
150. İtdi fermān o ṣehenşāh-ı vürūd
'Andelīb eyleye iḥzār-ı şühūd
151. Oldı āmāde güvāh-ı bisyār
Bil ki bālāda mübeyyen hem-vār

152. Lāle beg hem çeribaşı sünbül
Hem benefşe ki bölükbaşıdur ol
153. Birisi dağı qaranfül serdār
Tūtiyā hem o řabīb-i bīmār
154. Bunların ğayrı dağı niçe řühūd
Geldiler itdiler ifā-yı ‘uhūd
155. Geldi çün emr-i řehādet birine
Gül didi řāhların serverine
156. Ba‘zının ğeysüsi řāhum ağmer
Ba‘zının ezrak u ba‘zın aşfer
157. Ğālibā oldı libās-ı tersā
Cāmesi bunların anla řāhā
158. Cāmesi itdi buları ihbāt
Ez-řehādet şehüm eyle iskāt
159. Verd-i ađmer bunu itdi i‘lām
Anı men‘ eyledi şeyhü’l-islām
160. Didi meřhūr ezelden bu maķāl
Çağırur anı başında naķķāl
161. Çün senün dağı libāsın ağmer
Etme teřnī‘ anı kim şaşmın ider
162. Lākin ol elbīse-i mezkūre
Dağı ol egyise-i mezbūre

163. Māni-i sem'ⁱ-i şehādet olmaz
Dāfi'ⁱ-i zarr u ḥasāret olmaz
164. Māni-i sem'ⁱ-i şehādet teslīm
Olsa da geldi der-īn şer'ⁱ-i kavīm
165. Ya'ni vardur kütüb-i mu'tebere
Güş-vār ol baḡa işbu ḥabere
166. Mü'min-i fāsık eger olsa vecīh
Ber-mürüvvet olup olmasa sefīh
167. Ger şehādet ider olsa tecvīz
Olnur didi bil ehl-i temyīz
168. Bu çiçekler heme şāhib-hey'et
Daḡı aşḡāb-ı mürüvvet-re'fet
169. Līk ol şarmaşuk alp-ı devrān
Pehlivān şāhib-i 'iffet merdān
170. Mürtebiḡdür o heme eşcāra
Muḡteliḡdür o resā ezhāra
171. Muḡḡali'ⁱ oldı cemī'ⁱ-i ḡāle
Vāḡıf oldı bed ü nīk aḡvāle
172. Anı naşb eyle müzekkī şāhā
Tezkiye eyleye hep ser-tā-pā
173. Bu kelāmı şeh idüp istiḡsān
Eyledi anı müzekkī sulḡān
174. Tezkiye eyledi şāhidleri hep
Pādişāha didi ey 'ālī-neseb

175. Bunlar a'lām ü cibâlde neş'et
İtmegin ey şeh-i şāhib-şevket
176. Cümlesi cehl-ile olmuş me'lûf
Vaşf-ı 'ilm-ile degüldür mevşûf
177. Merhem-i 'ilmi eyā şāhib-tāc
Görmemiş hīç maraz-ı cehli 'ilāc
-[8^b]-
178. Bir niçe merhale çün oldu ba'īd
Būy-ı dānişden idüp kaç'-ı ümīd
179. Nān-ı dāniş şikem-i cihānı sīr
İtmedi oldu cehāletde esīr
180. Eyledi 'aış-ı cehālet zam'ān
İtdi hem nār-ı hamākat şadyān
181. İtmedi āb-ı feţānet reyyān
Kaldılar dām-ı cehille sekrān
182. İltihāb eyledi hem nār-ı hased
Cümleñüñ oldu kulübı esved
183. Bes iderler hasedi gonca güle
Ta'n iderler idi gonca güle
184. Anlaruñ rengi gülüñ fāmından
Kem ü noķşān gül[üñ] endāmından
185. Reng-i gül olduğı-çün ahsen fām
Şu'arā hüblara didi gül-fām

186. *Būy-ı gül hem heme būden bihter*⁵
Būy-ı mezbūrlar aña hem-ser
187. Olmadı oldı qamudan maqbūl
Gül-i ra'nā vü leṭāfet meşmūl
188. Cümleden mertebesi 'ulyādur
Misli nā-būd daḡı bī-hemtādur
189. Oldı hem sākin-i gül-zār-ı ḡaş
Daḡı der-baḡr-i melāḡat ḡavvāş
190. Bu sebebden bu çiçekler şāhā
İtdiler buḡz u 'adāvet peydā
191. Oldı anlar aña hem-vāre 'adū
Düşmen ider mi şehādet toḡru
192. Qonmaya qalbūne şāh gerd-i melāl
Bunlaruḡ cümlesi sükkān-ı cibāl
- [8^a]-
193. Mācerāya qaçan oldı vāqıf
Esicek bülbüle riḡ-i 'āşıf
194. Ser-güzeştin didi taḡda bülbül
Fem-i bülbülden olup şāhid-i gül
195. Ḥaşmuḡ aḡzından olursa şāhid
Daḡı oldıyısı şer' de vārid
196. Anı emr eyle senüñdür fermān
Emr ü fermān ider ol şāh-ı zamān

⁵ "Gülün kokusu herkesten (diğer çiçeklerden) daha güzel."

197. Olmaya emr-i şehādet mesmū^ç
Ola şahidlik olardan memnū^ç
198. Ba^çdezā eyledi bülbül pervāz
İtdi îh̄zār-ı şühūda āğāz
199. Baba Nergisle Dede Nevrūzı
Çoğ geçürmişdi cihānda rūzı
200. İkişi dağı müsinn-i fertūt
Pīr-i fānī ki nazīr-i Yehmūt
201. Hakkdan ikisi şāfī-sīne
Bī-ğaraždur hem olur bī-ķine
202. İtdiler cā-yı şehādetde kıyām
Eyleyüp her biri taķrīr-i kelām
203. Didiler bülbül[i] ğonca mecrūh
İtdi der-bāğçe çü vech-i meşrūh
204. Der-şehādet iki pīr-i fānī
İrti^çāş itdi ser ü pişānī
205. İkininüñ dağı sözünde hemān
İhtilāl oldı çü hurşīd-i ^çayān
206. Görđi bu hāli çü Şeyhü'l-islām
İtdi bu resme o taķrīr-i kelām
207. Baṭn-ı evvelde bular itdi zuhūr
Karn-ı sَابıķda zemīn üzre ^çubūr

208. İtmegin erzel-i 'ömre yetmiş
Şanasın yaşları altmış yetmiş
209. Yüzlerinde göremez şudan eşer
Şemm iden hiç bulamaz bûdan eşer
210. İtdi pejmürde kürür-ı eyyâm
Düşürüp derde mürür-ı eyyâm
211. Bu iki şeyh ikisi de ma'tûh
Oldı hem albleri ber-endûh
212. İkisinden de şehâdet mabûl
Degül ey şâh-ı cihân olma melûl
213. İşidicek bunu 'aşık bülbül
Neva vü nedye ederek der-gül
214. İtdi cumhür-ı şüküfeye şalâ
Serine üşdi çü zenbür azâ
215. Bülbül[ün] hâline oldı âgâh
Pes meşâyiden o şeyh-i ter şâh
216. Hâzır idi daı mevlâ zanba
Oldı reyân çelebi hem müla
217. Daı leyl-âb halife sûsen
Sipehi gemiş o cân ü serden
218. Birisi hem anu üçgöl pâşâ
Ki ide râz-ı derûnın ifşâ
219. Cümle[ten] geldi gürûh-ı ezhâr
İtdiler anda şehâdet hemvâr

220. Cümlesi itdi şehādet yeksān
İstimā' eyledi ehl-i dīvān
221. Olmağın hükm-i tevātürde hemān
Oldı maqbül-i şehādet devrān
222. Yandı çün şem'-i şehādet der-ḥāl
Kalmadı ortada hīç kıyl ü maḳāl
-[9a]-
223. Verd-i aḥmer yine keşf itdi dehān
Didi teslīm idelim anı hemān
224. Yed-i cevrümle hezār oldı ceriḥ
Zahm-dār itdim anı ben bu saḥiḥ
225. Līk ben vaḳt-i seḥer ḡafletle
Ḥvāb-ı nāz içre 'aceb rāḥatle
226. Fariḡu'l-bāl çü derzīr-i devāc
Pister-i yāsemen üzre çü sirāc
227. Cāme-ḥvāb içre yaturken nā-gāh
Ol hücūm itdi yürüdi iy şāh
228. Böyle gör[dük]de anı zann-ı 'adū
İle düşdi dil ü cāna ḳorḳu
229. Ḥavfa tābi' olup itdüm ḥareket
Didüm etbā'uma ḳılmaḡ re'fet
230. Telef-i nefsdan evlā urmaḳ
Cā'iz olmaz ururiken ṭurmaḳ

231. Ne terettüb ider ise şer'an
Yüz çevürmem ser-i mü ben kaç'an
232. Verd-i aḥmer bunı didikde hemān
Şeyḥü'l-islām didi bunı 'ayān
233. Ola zannuḡ ki ḥaḫāsı zāhir
İ'tibār ola mı evvel āḫir
234. Aḡa ey verd-i leḫāfet-güster
Şer'de var ise baḡa göster
235. Tā ezelden budur ancak 'ādet
'Āşıkā eyleye ma'sūḫ re'fet
236. Dindi zīrā ki *mine'l-ḫalbi sebīl*⁶
Hem *ile'l-ḫalbi* ile oldu nezīl
237. 'Āşıkā itmeye dildārı ḡazab
Ġazab itse ider ol terk-i edeb
-[10^b]-
238. Şer'de zābıḫa vü ḫā'ide hem
Bu uşūl içre daḡı vāride hem
239. Ki muḫakkem heme resm ü āyīn
Siyyemā kim ola resm-i dīrīn
240. Oḡa ma'rūf ola 'örfen çelevi
Ş'ol ki meşrūḫ ola şer'an o gibi
241. Çünkü böyle didi Şeyḥü'l-islām
Ḥāzret-i şāḫ 'adāletle benām

⁶ "Mine'l-ḫalbi ile'l-ḫalbi sebīlen." (Kalpten kalbe yol vardır) (Yılmaz, 2008: 690).

242. O daḥı ma‘şer-i ‘uṣṣāḳdan imiş
O daḥı zümre-i müştāḳdan imiş
243. ‘Āşık aḥvālını añlardı meger
Didi ol şāh-ı hidīv ü dāver
244. Gül ü bülbül ikisi de hem-vār
Biri birine şadāḳat her bār
245. İdeler itmeyeler rencide
Biri birisini nūr-ı dīde
246. Ola fermān-ber-i bülbül ḡonca
Olmaya dūş-ı sitemden rence
247. Şecer-i şulḥdan olup perçīn
Olalar ḡuşşa vü endūhdan emīn
248. İde sīr-āb daḥı āb-ı vişāl
Bülbül-i teşneyi şehd-āb-ı vişāl
249. İşbu ‘ahd üzre şehenşāh-ı zamān
Gül[e] hem bülbüle viridi fermān
250. Şeyḥ-i İslām daḥı bir fetvā
Viridi bu şulḥa meserret-baḥşā
251. İḥticāc eyledi ḳāzī ‘asker
Ki ‘adāvetlerini itdi be-der
252. Ḥazret-i bülbül olup çünki bekām
Bāḡçe-i düstda itdikde ḥırām

253. Pür-şafâ cünbiş-ile dil-şādān

İtdi bir hūb-edā hoş elhān

254. Bir ğazel söyledi kim baħr-i remel

Anda şükrāne kim ol cāna bedel

[5. Gazel]

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Bu fenādan derd ü ğamdan olmadum āzāde ben
Geçdi 'ömrüm hīç handān olmadum dünyāda ben
2. Rūz u şeb seyr eyledüm aq̄tār-ı dünyāyı kamu
Hiç teşādūf itmedüm ben gibi bir nā-şāda ben
3. Zūlf-i Leylā Kaysı Mecnūn itdi mecnūn oldı ol
Vāmıķı gördüm hayāl-i ğisū-yı 'Azrāda ben
4. 'Işķ-ı Şīrīn-ile Hüsrev haste vü dil-süz-iken
Ne diyem ol pür-belā hem kūh-ken Ferhāda ben
5. Çehre-i evrenge gül-çehre düşürdükde hazān
Didi evrenge fütāde 'ömri virdim bāda ben
6. Līk rāh-ı ğoncada ben gibi hākister olan
Gelmedi bāĝ-ı cihāna görmedim bir cāda ben
7. 'Işķ-ı 'aşık hüsni ma'sūķ göre olduķda beşer
Bī-vucūd itdim ricā-yı vuşlatı ferdāda ben
8. Gül gibi bāĝ-ı melāhatda şükür handān olmadım⁷
Gülşen-i derd ü belāda başladım feryāda ben

⁷ Vezin hatalıdır.

9. Minnet Allāha ki dāmen-g̃ir-i gül oldum hele
Himmet-i zıll-i İlāh ü sāye-i dārāda ben
10. Ey [gül-i] ḥandān bendeḡ andelīb-i bī-nevā
Dir ki saḡa naḡme-sāzum evc-ile büşrāda ben
11. Merhem-i vuşlatla zaḡm-ı iftirāḡı cebr idüp
Hecr-ile ḡoyma beni tā ḡalmayam arada ben
12. ‘İlmiyā ‘ışḡ-ı Ḥudāda bülbül-āsā it fiḡān
Nezd-i Ḥaḡda zāyi‘ olur görmedim eşyāda ben

-[11b]-

255. Şi‘rini çünki hezār itdi temām
Verd-i aḡmer daḡı āḡāz-ı kelām
256. Eyledi bāḡ-ı belāḡatde ḡırām
Söyledi bir ḡazel ārā-yı meşām

[6. Gazel]

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

-.--/-.--/-.--/-.-

1. Miḡnet-i verd ile dünyāda hezār üftādedür
Şanma gül-zār-ı fenāda bir hezār üftādedür
2. Mübtelā-yı ‘arız u ruḡsār-ı ḡonca olduḡuḡ
İmtinān itmeme hep ehl-i rüzigār üftādedür
3. Olduḡ-ise şehr-yār-ı kişver-i renc ü ‘anā
Ben de ferd-i bezm-i ḡüsnem bī-şümār üftādedür
4. İftihār idmem velīkin çehre-i raḡşendeme
Şüret-i insāna herkes bī-ḡarār üftādedür

5. Sen de mağrūr olma şavt-ı hūb-edā elhānuḡa
Nağme-i Dāvūda murğān ne ki var üftādedür
6. Hüsni-i ma'sūka göre 'aşık ider kesb-i kemāl
Nāmı Kaysı itdi cāvid ol figār üftādedür
7. İtdi küh-ı Bī-sütūn işbāt-ı 'ışk-ı küh-ken
Şo'l zamān-ı Şirīne ol Ferhād-v[ā]r üftādedür
8. Çünkü sen meydān-ı'ışkda itdün işbāt-ı vücūd
Bildi hem-vāre sığār [u] hem kibār üftādedür
9. Kayd u taħrīr eyleyem ser-defter-i 'uşşāka ben
Bülbül-i āşüfte-dil hem eşk-bār üftādedür
10. Şemm-i būy-ı verdde 'ālim ile faħr 'İlmiyā
Aḡa cümle ḡalk-ı 'ālem düstlar üftādedür

-[11^a]-

257. Verd-i aḡmer ḡazeli itdi tamām
Anda ḡāzır idi 'İlmī nā-kām
258. Bir ḡazel baħr-i hezecden ey yār
İtdi inşād ki dürr-i şeh-vār

[7. Gazel]

mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

.---/.---/.---/.---

1. Ferāḡat 'āleminde künc-i 'uzletde iken tenhā
Ne tenhā belki şatun aldı bülbül başına ḡavḡā
2. Ne ḡavḡādur ki teng oldu anuḡ başına bu nüh ḡās
Ne ḡās-ı germdür geydürdi başına şeh-i sevdā

3. Ne sevdādur taḥammül itmez anuḡ derdine kühsār
Ne kühsār belki kūh-ı Kāf olur nā-būd u nā-peydā
4. Ne peydā ola ol yerde ki ola mevzi'-i āteş
Ne āteş şu'ledār oldı [ki] 'ışk-ı ğonca-i ra'nā
5. Ne ra'nādur ki revnak-yāb-ı şun'-ı ḥazret-i Mevlā
Ne Mevlādur ki oldur fātır-ı 'uqbā ile dünyā
6. Ne dünyā bülbül-i şeydāya oldı meclis-i zindān
Ne zindāndur ki pür-ğamdur cihān-ı derd ü ğam-fersā
7. Ne ğam-fersā cihāndur bu eger olursa da ğonca
Ne ğonca ne gül-i ter dirler ider anı istiḡnā
8. Netīce 'andelīb ü gül teşāluḡ itdiler ammā
Ben oldum bāğçe-i fūrkatde pā-beste vü zīr-i pā
9. Cihānuḡ germ hem serdine 'İlmī i'tibār itme
Fenādur ḡalmaz elbet bir ḡarāra bu denī dünyā
259. Bu ğazel oldı çü bu cāda tamām
Eyledi daḡı bu nazmı itmām
260. Çünki bāda olayıdı maşūr
Ki bu kışşa olup ol menşūr
- [12^b]-
261. Cāme-i neşr-ile olup mestūr
Rište-i nazmdan olmış idi dūr
262. Şem'-i neşre hem o pervāne idi
Hem leḡāfetde o yek-dāne idi

263. Āb-ı nazm-ıla olıcaķ sīrāb
 Murğ-zār-ı sūhan oldı şādāb
264. Nazm-ıla iṭdi bināsın teşyīd
 Yenı dünyāya gelüp oldı cedīd
265. *Bülbüliyye* didi nāmına hem
 Anuḡ itmāmını itdikde kerem
266. Ḥazret-i Ḥayy u Vedūd u Allāh
 Fazlını ide hemāre hem-rāh
267. Daḡı dergāh-ı Ḥudāya her dem
 Daḡı andan ki Muḡammed ekrem
268. İki el ƣaldurup it istişfā^ç
 ‘İlmī tāriḡ ola iki Mışrā^ç
269. Ḥaƣķa ḡamd ola bu dem oldı tamām
 Bülbüliyem ola maƣbül-i enām [h.1222/m. 1807]

